

KULTÚRA

ROČNÍK XXIII. – č. 11

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

3. JÚNA 2020

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava • mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,60 €

Kresba: Andrej Mišanek

... už iba chcem
uhádnuť z letu vtákov
ktorým smerom tvoj úsmev
uletiť k oblakom
Labrys

Fileikasía

Zamyslenie nad myslením

Čo je myslenie, netreba nikomu vysvetľovať, keďže každý myslí, rozmýšľa a zhruba vie, o čom je reč. Nakoniec – človek už myslí státisíce rokov a stále ešte nevyhynul, takže asi nerozmýšľal až tak zle. A možno aj preto, že po celý ten čas bral väčšinou mozog s mierou. Hoci po niektorých výčinoch sa tomu občas aj začudujeme... A nejaké definície ho ani veľmi nezaujímajú, teda okrem platených rozmýšľačov, filozofov, ale o tom neskôr. Ani my nebudeme hľadať nejaké nové definície, ani bádať o princípoch myslenia, keďže pred záplavou popísaného na túto tému cítime skôr bezradnosť. Apropos – definíciou „myslenia“ je prinajmenej toľko, koľko je filozofických škôl, každá má svoj vlastný výklad tohto pojmu. Uvediem iba pár praktických poznámok k spôsobom, ako sa rozum bežne používa k orientácii vo vlastnom živote a vo svete. To znamená v spoločenstve, ktoré organicky vyrastá z minulosti a kde človek hľadá súhlas so sebou a so svojimi blízkymi. A tieto poznámky budú skôr z umeleckého, ako filozofického hľadiska.

Spôsoby myslenia si môžeme rozdeliť do troch hlavných kategórií: je to myslenie názorné, konkrétne, potom abstraktné a nakoniec básnické. Is-teže, taká „tekutá“ vec ako myslenie nemôže byť ni-

JÁN LITECKÝ ŠVEDA

jako pevne kategorizovaná a existujú medzi nimi všelijaké prieniky či menšie alebo väčšie kombinácie. Pre prehľadnosť sa môžeme inšpirovať stredovekými filozofmi, aj s ich delením ľudí podľa základného by-tostného určenia na sedliakov, kňazov a bojovníkov a uvažovať teda o takýchto troch hlavných druhoch: - sedliacke (nedostaneš sa d'aleko, ale dobre); - úradnícke (dostaneš sa d'aleko, ale nevieš, či dobre, či zle); - aristokratické (je jedno, ako d'aleko sa dostaneš, ale musí to mať štýl).

1. SEDLIAK

*Som presvedčený,
že keď raz Pán Boh stvorí takého človeka,
ako si ho predstavujú magistri
a doktori filozofie,
hneď prvý deň ho bude musieť
zavrieť do blázince.*
Georg Christoph Lichtenberg

Pri prvom druhu sa zastavíme len krátko. Ani ho netreba veľmi vysvetľovať, veď okridlené spo-jenie „zdravý sedliacky rozum“ nielen každý pozná, ale je to aj myslenie veľmi funkčné a toto myslenie zaručilo prežitie ľudského druhu v naj-rôznejších situáciách. Tu sa môžeme len s oba-vami pýtať: a kto nás zachráni nabudúce, keď už továreň prenikla aj na role a polia? Tento spôsob myslenia v hlavných rysoch zodpovedá tomu, ako

vymenoval a popísal Aristoteles rozumové cnosti v šiestej knihe Etiky Nikomachovej. Ako aj tomu, že samotná veda a vedenie je niečo iné ako rozumnosť (fronésis). Čo si treba opakovať hlavne dnes, keď už vedecká skúsenosť sa začína vydávať dokonca za životnú skúsenosť. Treba len dodať, že dôležitou súčasťou tohto myslenia je aj mýtické poňatie sveta, ktoré bolo neoddeliteľnou súčasťou sedliackeho sveta, či už u pohanov alebo kresťanov. Takmer dokonalé bolo splynutie s prírodou a zároveň pokora pred neovládateľnými živlami a zložitou svetom. (Bez Božieho požehna-nia márne naše namáhania.) Toto myslenie má nadhľad, tak ako ho má každý, kto sedí na ra-menách svojich predkov. Iba luza netuší čo to je, tá iba vetrí a pobehuje za každým sústom ako potkan za sídliskom. Sedliacke myslenie naplňa človeka úctou, transcendentným poznaním a melódiou prirodzeného sveta.

2. ÚČTOVNÍK

*Človek je starší ako Francúzska revolúcia, má
viac vrstiev, ako sa domnievalo osvietenstvo.*
Gottfried Benn

V novoveku vidíme veľký nástup abstrakt-ného myslenia, spolu s nástupom techniky.
(Pokračovanie na 4. strane)

Na vládnutie sa treba pripravovať ako na akúkoľvek profesiu. To iba postmoderna pohŕda umením. A na umenie nestačí talent, treba i majstrovstvo. A majstrovstvo sa získava dlhodobou námahou. Nik nepochybuje, že klavirista alebo huslista nevyrastie na msjstra bez piatich-šiestich hodín dennej hry na hudobný nástroj.

V politike by to nemalo byť inak ako v umení, ale rovnako aj v akoľvek remesle. Lebo politika je i umenie, i bežná profesia. Ak sa na politiku pozeráme z toho uhla pohľadu, pochopíme, že poli-

Očakávanie

TEODOR KRIŽKA

tik nie je ekvilibrista, narcis, ktorý sa predvádza pre samo predvádzanie sa. Ani klaun v cirkuse neprichádza do šapitó iba preto, aby sa ukázal. Aj on má za cieľ poukázať na smutné stránky života, upozorniť na ne a premeniť na humor. Úloha šaša na kráľovských dvoroch je tiež každému známa.

V súčasnom svete sa však vytvára obraz politika ako reprezentanta vlastného národa, osobnosti usilujúcej sa rozvíjať materiálnu a duchovnú úroveň spoločnosti. Ak tak aj politik robí, vidieť za jeho krokmi náhodnosť, akúsi povinnú daň spoločenským klišé.

Politici tak iba vytvárajú chaos, ktorým zastierajú absenciu zmysluplnej predstavy o tom, čo by mohlo a malo byť o mesiac, o rok, nehooriac o desaťročia.

Za komunizmu sa politici nazdávali, že centrum mudrcov sedí v Kremli a stačí uskutočňovať ich geniálne nápady, aby sme sa posunuli k šťastnej budúcnosti, ktorá nastane už-už, hneď po najbližšom zjazde sovietskej konumistickej strany. Dnes podobne liberáli nemajú nijaký iný koncept, ako presadzovať nápady bruselského centra bez ohľadu na to, či sú ozaj užitočné, alebo privádzajú nielen náš, ale všetky národy do nešťastia. A nielen to, ešte aj hrdo kriminalizujú každého, kto do európskych štruktúr prekláza sitom volieb, ovplyvňovaných mediálnou propagandou ako strážnym psom liberalizmu.

Je nad slnko jasnejšie, že táto prax, čo ako sofistikovaná, no so všetkými známkami vyprázdneného politikánstva, nielen nemá dlhodobé trvanie, ale hrozí priamym či nepriamym stimulovaním revolučných nálad. Revolúcie, ako dobre vieme, neprinášajú nijaký pokrok, iba zadnými dverami vracajú do krajín kolonializmus, likvidáciu elít, ekonomickú a duchovnú zaostávanie, absenciu spontánneho rozvoja.

Už tridsať rokov verím, že sa niekde ako dieťa rodí politik, pre ktorého bude povznesenie Slovenska zmyslom života.

Spolupatričnosť Slovákov

Už niekoľko týždňov žijeme na Slovensku v kolotoči veľkého nebezpečenstva spojeného so strachom o vlastné prežitie. Ide o naše životy ohrozené nepoznaným pandemickým koronavírusom. Boj s týmto nešťastím evokuje vznik rôznych reálnych úvah, čo sa vlastne stalo, čo a ako ďalej, hodnotenia odborníkov aj laikov, ale vzniklo aj množstvo fantázií, po-fidérnych diagnóz, scestných prognóz a plejáda hodnotení najrôznejšieho pôvodu a smeru.

V tejto úvahe chcem zareagovať na celkom normálnu otázku. „Aká je spolupatričnosť Slovákov pri pandémii koronavírusu“?

Prečítal som už niekoľko článkov na túto tému, najmä na internete, kde sa môžu ľudia ešte slobodne bez cenzúry

vyjadrovať, aj keď niekedy úplne od veci. Nie je na tom nič zlé. Ďaleko horšie sú tie novinármi zavádzajúce články na túto tému v tzv. našich mienkotvorných médiách. Tu je profesionálna degenerácia myslenia mnohých autorov až zarážajúca.

Väčšina autorov vcelku presne a seriózne podáva vysvetlenie k tomuto novému fenoménu dnešných čias, fenoménu o ktorom sme do teraz ani nemohli vedieť, lebo bez vzniku súčasného stavu, sme si to vôbec nevedeli predstaviť.

Po skúsenostiach zo zopár predchádzajúcich týždňov, pozorujeme v správaní našich občanov, vrátane kategórie tých neskôr narodených, nečakane veľkú a úprimnú snahu nezištne pomáhať. Tých možností ako

pomôcť je množstvo. Spomeniem len pomoc pri zásobovaní s potravinami našich starších spoluobčanov alebo pri ich prípadnom sprievode k lekárovi. Pomoc študentov medikov a zdravotných sestier v zdravotných strediskách a v nemocniciach v rozsahu svojich vedomostí a možností atď.

S prekvapením rozmýšľame odkiaľ sa táto ochota pomôcť berie. Zatiaľ som sa dočítal len to, že tento stav je vraj odvodený zo vzťahov medzi Slovámi vybudovaných v období komunistického Československa od roku 1948 do roku 1989. Je to zdanlivé, ale klamlivé. Zdá sa mi to ako veľmi pomýlené konštatovanie. I keď toto totalitné obdobie bolo určite veľmi náročné na seriózne „duchovné“ prežitie a akú takú sebarealizáciu. Tam sa osobná empatia

mohla preveriť a prehĺbiť, ale ťažko ju bolo vtedy budovať, z pohľadu dnešnej extrémnej doby, v ktorej sa teraz nachádzame. Podobné ťažké obdobia ako dnes však boli aj pre tým, v dávnejšej minulosti a týkali sa nie len osobného života, ale aj prežitia nášho slovenského národa. Myslím si, že tam získali Slováci tie tak k prežitiu potrebné gény, tú krásnu teraz tak prejavovanú empatiu.

Spolupatričnosť a jej začiatky sa u Slovákov začali datovať dávno a to už od roku 1687 po skončení víťaznej bitky pri Moháči proti Osmanskej ríši a zvlášť v období po tzv. rakúsko-uhorskom vyrovnaní (maďarský výmysel) v roku 1867, lepšie povedané po vytvorení Predlitavska a Zalitavska, keď si slovenský národ uvedomil cez svojich „samozvaných“ vodcov (lebo iných sme nemali), že jedine spolupatričnosťou a vierou v Pána Boha môže prežiť aj ako národ a táto vlastnosť sa samozrejme preniesla aj do osobných vzťahov.

Jedným z vrcholov snáh slovenského národa pri budovaní národnej spolupatričnosti bol aj dátum 14. marec 1939 keď drvivá väčšina slovenského národa s hlbokým výdychom prijala splnenie dlhodobého sna našich dedov a otcov. Presne 1032 rokov sme boli bez vlastného štátu a vždy pod cudzou kuratelou! Samostatnosť a svojbytnosť sme vtedy dosiahli, ale bolo treba ešte viac prehľbovať a stavať na spolupatričnosti. To sa vtedy zakrátko a tiež v zložitom období aj naozaj podarilo. Plody toho obdobia sa prejavovali potom aj v dobe temna, čo sú tie spomínané roky 1948 až 1989. Tu sa ukázalo a preverilo všetko, čo mal národ v sebe tak hlboko zakorenené.

Tí mladší pisatelia a publicisti si myslia, že práve toto obdobie, táto éra národnej neslobody (1948 – 1989) v nás vypestovala tú dnes prejavovanú spolupatričnosť. Pravda je však tá, že ju nevypestovala, ale len utvrdila. Spolupatričnosť už v nás bola a znovu sa len naplno prejavila.

Potrebu spolupatričnosti, ktorú máme v sebe vybudovanú ako genetický kód je vidno zreteľne aj teraz, keď ide o život každého jednotlivca národa, keď sa obrazne povedané, porušil prirodzený poradovník na prirodzenú smrť. Musíme si to všetci dobre uvedomiť a podľa toho sa i ďalej tak správať.

Na bezbrehý egoistický liberalizmus, globalizáciu, abnormálne, ba až nenormálne partnerské vzťahy, tak propagovaný materializmus musíme po týchto pár týždňových skúsenostiach zabudnúť a vydať sa opäť na cestu viery v nášho Pána Boha, Jeho nekonečného milosrdenstva. Musíme si znovu naplno obnoviť lásku jeden k druhému, k vlasti a národu. To je naša jediná cesta k prežitiu! Vytriezvenie z blúdiaceho sna je pre mnohých bolestivé, ale liečiteľné a vďaka Bohu, ešte stále nie je neskoro.

JOZEF MIKUŠ

Prosba k priaznivcom Kultúry

Najľahšia forma podpory nášho časopisu je predplatné, z ktorého príjem je predsa len o málo väčší ako zo stánkového predaja.

Predplatiť Kultúru si môžete jednoducho na e-maile: Ganisinova.Renata@slposta.sk

Nepoľavujte v ušľachtilom úsilí, prispejte na číslo účtu Kultúry v Slovenskej sporiteľni

IBAN

SK690900000000000170427664

O povojnovom osude Slovenska a jeho politickej budúcnosti sa rokovalo a rozhodlo na poradách v Moskve. Porady sa konali v dňoch 22.-29. marca 1945 a ich výsledok bol verejne oznámený ako Program prvej domácej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov v Košiciach 5. 4. 1945. Odvtedy uplynulo už 75 rokov, ale ani tzv. mienkotvorná tlač, ani sociálne médiá nevenovali pozornosť okrúhlemu výročiu týchto historických udalostí, ktoré boli začiatkom 35-ročnej pobyry a národného poníženia.

Po stalingradskej porážke v zime 1942-1943, keď sa už dalo predpokladať, že Nemecko vojnu nevyhrá, začali sa na Slovensku aktivizovať ilegálne skupiny a skupinky. Najaktívnejší z nich boli komunisti. Piaty ilegálny výbor Komunistickej strany Slovenska (Šmidke, Husák, Novomeský) poslal do Moskvy svoju víziu povojnového vývoja na Slovensku. Navrhovali, aby sa jestvujúci Slovenský štát pretvoril na Slovenskú sovietskú republiku, ktorá by bola jednou zo sovietskych socialistických republík.

Je pozoruhodné, že túto myšlienku predkladali v čase, keď už bolo známe, že Sovietsky zväz podpísal s československou exilovou vládou zmluvu o priateľstve a vzájomnej pomoci (v decembri 1943) a keď Dr. Beneš sebavedome vyhlasoval, že Sovietsky zväz plne podporuje jeho plány o obnovení Č-SR v jej predmníchovských hraniciach. V memorande, ktoré v lete 1944 odnášal K. Šmidke do Moskvy, sa však napriek týmto známym skutočnostiam otvorene prízvukuje: „Chceme byť súčasťou ZSSR!“

Memorandum kritizuje režim vtedajšej Slovenskej republiky, ale dôrazne obhajuje existenciu samostatného štátu: „Keby mal tento štát iný obsah a bol vedený iným režimom, nehovoriac ani o zámene spojenca, nedalo by sa nič proti tomu namietat zo slovenského stanoviska. Niet divu, že tu vznikajú veľmi vážne hnutia a snahy pociťových ľudí zmeniť režim, dať štátu sociálnu naplň, ale štát ponechať. Uvádzame to kvôli úplnosti, aby bolo zrejmé, že Londýn (t.j. Dr. Beneš a exilová vláda v Londýne - FV), ktorý strieľa na štát, jeho samostatnosť a myslí, že tým triafa režim, strieľa vedľa... Náš človek hľadá pevnú cestu pod svoje nohy a tú vidí na východe. Chceme byť súčasťou ZSSR. Ostatné je špekulácia a zasa niečo neistého, čoho vnútro je nejasné. Keby dnes bola daná možnosť hlasovania rozhodnúť, kam chcú Slováci patriť, aspoň 70% by hlasovalo za pripojenie k ZSSR, hádam 20% za novú Č-SR, zvyšok je v strachu a zmätený.“

Tieto argumenty netreba pokladať za stopercentne spoľahlivé a tvrdenie, že „70% obyvateľstva by sa vyslovilo za pripojenie k ZSSR“, je číra fantázia. Takáto však bola zidealizovaná predstava slovenských komunistov, ktorí odmietali Benešove buržoázne koncepcie o obnovení predmníchovskej Č-SR a hľadali „pokrokovejšie“ riešenie pre povojnové postavenie Slovenska.

V decembri 1943 sa komunistický odboj spojil s občianskym odbojom a v tzv. Vianočnej dohode sa zaviazali spolupracovať na obnovení Česko-Slovenska. To sa dá vykladať len tak, že komunisti nebrali dohodu za záväznú, ale iba za prechodné opatrenie. Ako sa ukázalo v nasledujúcich rokoch, pre nich nebolo takéto dočasné spojenie s buržoáziou problémom. Po vojne bez mihnutia oka označlisvojho buržoázneho spojenca biľagom triedneho nepriateľa a v príhodnej chvíli sa ho zbavili a po roku 1948 neľútostne zlikvidovali.

Keď vypuklo povstanie a komunistickí a občianski predstavitelia domáceho odboja sa zhromaždili

v Banskej Bystrici, vedeli, že nemôžu predstúpiť pred verejnosť s politickým programom Benešovej česko-slovenskej exilovej vlády. Preto hneď v prvom vyhlásení, ktorým sa Slovenská národná rada predstavila ako „vedúca politická sila povstania“, pevne a jednoznačne zdôrazňujú národnú a politickú individualitu národa. Bez ohľadu na prezidenta Beneša a jeho vládu v Londýne, bez ohľadu na teórie o jednotnom „československom“ národe,

FRANTIŠEK VNUK

Moskovské rokovania a Košický vládny program

v úplnej protive s koncepciou právnej kontinuite predmníchovskej Č-SR a jej medzinárodného uznania, bez ohľadu na platnosť ústavy z roku 1920, ujímajú sa moci a začínajú vládnuť štýlom, aký londýnska vláda nečakala a ani vo svojej najbujnejšej fantázii nepredvídala. Sebavedome vyhlasujú, že nie Dr. Beneš, ani exilná vláda, ale „SNR vykonáva celú zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc na Slovensku.“

Takýto politický vývoj a z toho vyplývajúce vyhladky budúceho postavenia Slovenska sa radikálne líšili od predstáv Dr. Beneša a česko-slovenskej exilovej vlády. A tak exilná vláda pozvala do Londýna delegátov slovenského odboja, aby sa „odstránili nezrovnalosti a nedorozumenia“. Slovenská národná rada poslušne vyslala trojčlennú delegáciu. Tvorili ju: reprezentant občianskeho bloku Ján Ursíny, reprezentant komunistov Laco Novomeský a armádu reprezentoval plk. Mírko Vesel. Spojenecké lietadlo previezlo delegátov z Banskej Bystrice do Bari (v južnom Taliansku), odkiaľ potom leteli do Londýna, kde pristáli 10. októbra 1944.

Delegácia pobudla v Londýne päť týždňov a za ten čas mali niekoľko stretnutí s Dr. Benešom, s členmi exilovej vlády a s ďalšími politickými osobnosťami v Anglicku.

V cudzom prostredí a v konfrontácii s profesionálnymi českými politikmi delegáti SNR neodolali nátlaku a figľom svojich skúsenejších a agresívnejších partnerov. Po ich odchode z Londýna do Moskvy Dr. Beneš mohol s uspokojením informovať spojenecké vlády, že „rokovania s delegáciou SNR prebiehali úspešne, dosiahla sa úplná dohoda“.

V memorande, ktoré Dr. Beneš predložil britskému ministerstvu zahraničných vecí v novembri 1944, sa tvrdilo, že „v rozhovoroch s delegátmi SNR boli sporné otázky a problémy uspokojivo osvetlené a dosiahla sa dohoda vo všetkých základných otázkach, či už ide o súčasnú fázu oslobodzovacieho boja, alebo o budúci vývoj v oslobodenej vlasti... Ústava z roku 1920 ostáva v platnosti ako smerodajný základ, až kým právoplatní zástupcovia ľudu v oslobodenej vlasti neurobia legálne zmeny... Čo sa týka pojmu ‚slovenský národ‘, tu prezident zdôrazňuje svoje známe stanovisko; totiž úplný rešpekt a toleranciu pre obe koncepcie: pre koncepciu českého a slovenského národa na jednej strane a československého národa na strane druhej.“

Medzitým Slovenská národná rada stratila územie, na ktorom sa rozprestierala jej právomoc. Niektorí jej členovia odleteli do Sovietskeho zväzu, ostatní sa skrývali v lesoch alebo v pohodlnejších úkrytoch v slovenských

horských dedinách. Rozohnané a poschovávané členstvo sa začalo zhromažďovať na „oslobodenom území“ východného Slovenska od začiatku roka 1945 a s dovoľením veliteľstva Červenej armády začínala SNR obnovovať svoju činnosť.

Keď sa predstavitelia SNR zamysleli nad výsledkami, ktoré ich delegácia dosiahla v rokovaníach s Dr. Benešom v Londýne, veľmi rýchlo si uvedomili tragický dosah dorozumenia

„vo všetkých základných otázkach“. Zhrozili sa nad kapituláciou svojich delegátov a chopili sa poslednej možnosti zachraňovať, čo sa ešte zachrániť dá. K problému pristupovali celkom pragmaticky. Začali konať tak, akoby o londýnskej kapitulácii svojich druhov a súdruhov nič nevedeli. Vôbec nebrali do úvahy, na čo ich delegáti v Londýne pristúpili, ale rozhodli sa nastoliť celý problém znova na rokovaníach v Moskve.

Na týchto rokovaníach sa predstavitelia „občianskych“ (t.j. nekomunistických) strán mali dohodnúť s komunistami na vytvorení vlády, ktorá vstúpi na „oslobodené územie“. Nedostatkem londýnskej vlády bola totiž totálna neprítomnosť komunistických ministrov. Dr. Beneš od decembra 1943 húževnate usiloval, aby aj komunistická strana menovala svojich reprezentantov do jeho londýnskej exilnej vlády. Komunisti totiž z Moskvy často kritizovali činnosť a všelijaké prehlásenia exilnej vlády a jej jednotlivých členov, ale keď boli vyzvaní, aby vstúpili do vlády, zakaždým to odmietali a dávali najavo, že nechcú vziať na seba nijakú zodpovednosť za jej činnosť v odboji. V januári 1945 prejavili ochotu vstúpiť do vlády, ktorá sa vráti do „oslobodenej vlasti“, ale položili si podmienky. Okrem iného oznámili Dr. Benešovi, že majú politické a triedne výhrady voči niektorým „reakčne a buržoázne orientovaným osobám“ vo vláde, v armáde a v jeho blízkom okruhu, s ktorými oni nemôžu sedieť za jedným stolom. A tu Dr. Beneš bezpodmienečne kapituloval. Mätko a bez odporu hodil cez palubu komunistom nevyhovujúcich politikov. V prvých týždňoch roka 1945 na želanie komunistov odstránil z politického života piatich spolupracovníkov, ktorí mu ozaj verne a oddane slúžili od samého začiatku odbojovej činnosti. Takto skončila verejná kariéra troch generálov (Sergej Ingr, František Moravec a Bedřich Neumann-Miroslav) a dvoch ministrov exilovej vlády (Juraj Slávik a Ladislav Feierabend).

Koncom januára 1945 vodca českých komunistov v exile Klement Gottwald poslal prezidentovi Benešovi telegram, v ktorom mu navrhuje prísť do Moskvy a tam prerokovať programové a osobné otázky týkajúce sa zloženia novej vlády, v ktorej bude mať zastúpenie už aj komunistická strana. Implicitne sa naznačovalo, že to bude vláda, ktorá sa potom spolu s prezidentom Benešom vráti do „oslobodeného Česko-Slovenska“.

Prezident pozvanie bez váhania prijal. Protokolárne to bola urážka britskej vlády, ktorá poskytla Dr. Benešovi pohostinnosť a všestrannú podporu

za posledných päť rokov, teda aj v čase, keď Sovietsky zväz mal svojho vyslanca v Bratislave.

Pred odchodom do Moskvy Dr. Beneš sa snažil vysvetliť a ospravedlniť svoje konanie britskému ministrovi zahraničia A. Edenovi. Odôvodňoval ho svojimi starosťami o Slovensko. Anthony Eden si o tejto návšteve zaznačil:

„Česko-slovenská vláda a prezident Beneš prechováajú určité obavy o vývoj situácie na Slovensku. Ako

dôsledok predčasného povstania v jeseni minulého roka došlo tam k posilneniu politických pozícií miestnych komunistov a vzrástol vplyv slovenských partizánov. Ťažkosti, ktoré sa vynorili počas povstania (ako následok ustanovenia Národnej rady na Slovensku), sa podarilo dočasne urovnať návštevou reprezentantov tejto Rady v Londýne, kde sa podriadili autorite česko-slovenskej vlády. Dr. Beneš sa však obáva, že miestni komunisti a autonomisti by sa mu mohli vyšmyknúť z rúk, keď nebude mať možnosť kontrolovať ich z bezprostrednej blízkosti.“

Dňa 9. marca 1945 na troch veľkých lietadlách prezident Beneš a členovia exilnej vlády opustili Londýn a odleteli do Moskvy, ktorá sa teraz stala politickým centrom česko-slovenského exilu. Tu sa rozhodovalo o povojnovom usporiadaní a usmernení verejného života v obnovenom Česko-Slovensku.

Moskovské porady, ktoré prebiehali v dňoch 22.-29. marca 1945, boli v prvom rade záležitosťou delegátov českých politických strán a delegáti Slovenskej národnej rady zasiahli do nich iba okrajovo. Rokovania prebiehali medzi piatimi reprezentantmi českých komunistov (Gottwald, Slánský, Kopecký, Nosek a Laštovička) a desiatimi delegátmi českých občianskych strán. Tuto desaťčlennú ekipu tvorili štyria národní socialisti (Stránský, Drtina, David a Uhlíř), štyria sociálni demokrati (Laušman, Fierlinger, Majer a Pacák) a dvaja ľudovci (Šrámek a Hála). Ako vidieť, nebol medzi nimi ani jeden Slovák. Rokovalo sa o budúcom usporiadaní Česko-Slovenska, ale bez Slovákov, hoci delegácia SNR bola v Moskve.

Delegácia SNR, ktorá prišla do Moskvy z Košíc 19. marca, pozostávala pôvodne z piatich členov: Husák a Šoltész za komunistov, Šrobár a Styk za občiansky blok („demokratov“) a Ferjenčík za ozbrojované zložky. V Moskve sa pripojili k nim aj Novomeský a Ursíny, ktorí sa cez Moskvu vracali domov po nevydarenej misii v Londýne. Slovenská delegácia prinášala so sebou Memorandum SNR z 2. marca 1945, ktoré bolo výsledkom rozhodnutia občianskych zložiek a uznesenia košickej konferencie KSS z 1. marca 1945. Plný text memoranda uverejnil Dr. Jozef Lettrich vo svojej brožúrke O Slovenskej národnej rade (Bratislava 1947, s. 43-47).

Česká vládna reprezentácia nechcela so slovenskými delegátmi o ničom rokovať; vraj moskovské porady sú výlučnou záležitosťou emigrantských politikov. Nie sú prítomní reprezentanti domácich Čechov a preto

tu nemajú čo hľadať ani reprezentanti domácich Slovákov. Darma Slováci poukazovali, že medzi „československými“ politikmi niet ani jedného Slováka“. Tu sa našim odbojárrom dostáva prvá tvrdá lekcia, čo sa stane národu, ktorý povstane proti vlastnému štátu a vrhne do cudzieho područia!

Nad zúboženou slovenskou delegáciou sa neskôr zmlieval Klement Gottwald, ktorý prehovoril svojich nekomunistických kolegov, aby sloven-

skí delegáti mohli byť prítomní aspoň na poradách, kde sa bude rokovať o slovenskej otázke. A tak z milosti komunistov boli naši delegáti pripustení do rokovacej miestnosti na tretí deň – 24. marca – popoludní, keď sa rokovalo o budúcom pomere Čechov a Slovákov v obnovennej Česko-Slovenskej republike!

Podľa účastníka rokovaní a ministra spravodlivosti v prvej vláde obnoveného Česko-Slovenska, Prokopa Drtinu, najkritickejším momentom rokovaní („nejtěžší krize“) bola otázka existencie „československého národa“. Tu reprezentanti nekomunistických strán – predovšetkým národní socialisti – chceli silou mocou presadiť Benešov „tolerančný princíp“; teda aby vládny program uznával popri slovenskom a českom národe aj „československý národ“. Gottwald a českí komunisti hájili stanovisko slovenskej delegácie a postavili sa proti tomuto návrhu.

Keď porady uviazli na mŕtvom bode, vybral sa za Dr. Benešom národnosocialistický delegát Prokop Drtina, aby ho požiadal o radu, ako ďalej. Tu totiž išlo o základný kameň Benešovho celoživotného politického diela. Ako sklamane zaznamenal Dr. Drtina vo svojich pamätiach Československo – můj osud. Dr. Beneš neprejavil ochotu obhajovať tento svoj článok viery zoči-voči komunistickému stanovisku. Dr. Drtinovi lakonicky poradil: „Musíte sedohodnout.“ Národní socialisti si to vykladali ako povel k ústupu a súhlasili, aby VI. kapitola vládneho programu vyznela tak, ako sa na tom dohodli Slováci a komunisti.

A tak VI. kapitola vládneho programu, ktorá definuje postavenie Slovenska a Slovákov v obnovennej Č-SR a je pre politický vývoj Slovenska najdôležitejšia, dostala takúto štylizáciu:

„Vychádzajúc z uznania Slovákov ako nacionálne samostatného národa, bude sa vláda od začiatku dôsledne snažiť, aby v česko-slovenskom pomere bola uskutočnená zásada ‚rovný s rovným‘ a aby sa tak uplatnilo skutočné bratstvo medzi obidvoma národmi. Uznávajúc, že Slováci majú byť pánmi vo svojej slovenskej krajine, práve tak ako Česi vo svojej českej národnej domovine, republika bude obnovovaná ako spoločný štát rovnoprávných národov, českého a slovenského... V rámci novobudovanej jednoty česko-slovenskej brannej moci a na základe jednotlivých služobných úradov budú sa tvoriť národné slovenské vojenské útvary (pluky, divízie atď.) zložené prevažne z mužstva, poddôstojníctva a dôstojníctva slovenskej národnosti a používajúce veliacu a služobnú reč slovenskú...“

(Pokračovanie na 10. strane)

(Pokračovanie z 1. strany)

Ako Heidegger povedal, stroj si dodatočne upraví človeka na svoje potreby. Abstraktné myslenie samozrejme existovalo už aj v staroveku vo vedeckých prácach. Pre rozumnosť obyčajného človeka to však bol len ozdobný doplnok názorného myslenia. Keďže v súčasnosti je alfou a omegou všetkého ekonomika, počty, čísla a abstraktné myslenie, ktoré s ňou úzko súvisí, začínajú ovládať takmer celý duchovný priestor a vidíme celkový ústup zmyslovo názorného. Abstraktné myslenie v tomto prípade ani tak nedáva radosť z myslenia, ako radosť zo zisku, pretože je čisto funkcionalistické a mechanické. Myslenie už neanalyzuje v prvom rade substanciu, ale funkciu. Nastupujú celé bloky myslenia, založené na predošlých vzorcoch a výsledkoch, kde človek už nemôže vedieť, ako to funguje, musí mu stačiť výsledok a zároveň vie, že aj pátrať po príčinách je taká mravčia práca, že je úplne zbytočná a nikam nevedie. Musíme ale chápať aj to, že takto sú rozdane karty. Bádateľ v kvantovej mechanike nemôže stále odznova vymýšľať Schrödingerozu rovniciu. Stráca sa filozofická zvedavosť, či pobožnosť otázky, hlavný je prvoplánový úžitok. Myslenie pomocou „agregátov“ je prvotne zamerané na výsledok, profit a samotné myslenie ustupuje do pozadia. Pamäť bola vždy pomocníkom myslenia, pretože pamäť nemyslí, no pri súčasnej záplave dát sa mechanická pamäť stáva vládcom myslenia. Norbert Bolz hovorí, že diskurz sa časom stane zbytočný a nahradia ho algoritmy. No ale je to ešte plnoprávny človek, čo rozmýšľa v algoritmoch, alebo už len ozubené koliesko v stroji? Aristotelov pojem rozumnosti, ktorý znamená užívanie rozumu na uvažovanie o tom, čo je pre človeka dobré a užitočné pre dobrý a šťastný život, je tu postavený na hlavu. Aristoteles by tomu aj rozumel, ale považoval by to za niečo úplne odporujúce ľudskej dôstojnosti a slobodnému životu. Tento spôsob myslenia má úzky súvis aj s ľavičiarskymi svetonázormi, ktoré sú už od Francúzskej revolúcie plne v zajatí priesvitných a neživotných racionálnych konštrukcií a vzorcov. Tento abstraktný racionalizmus zároveň prináša aj lokálnu neukotvenosť, vytrháva človeka tak zo živého spoločenstva ako aj z prírody. Ešte nedávno možno počet ľudí, ktorí žijú len na mozgových konštruktoch nebol až taký veľký, no ich počet sa každý deň násobí novínami a už to začína byť nebezpečné.

2.1. Pri úradníckom spôsobe myslenia však nutne musíme spomenúť aj filozofiu, ktorá si osobovala byť akousi správkyňou myslenia. Filozofovanie začalo otázkami: čo je človek? čo je život? a čo je dobrý život? Filozofia pomáha ľuďom orientovať sa vo svete a v problémoch každého dňa. Eric Voegelin vraví, že filozof nemá iné otázky ako jeho spoluobčania. No postupne sa začala do nej vkladať nádej, že keď je taká múdra, tak nám na všetko odpovie, a nie aby nás pripravovala na kladenie otázok. Viera vo filozofiu začala dokonca nahrádzať vieru v Boha. Myslenie, ktoré začalo dostávať formu v básnických výrokoch starých Grékov, tisícročia nepredstavoval problém, až sa ho ujali samozvaní „filozofi“, ktorí sa chceli presláviť tým, že vymyslia ešte okružhlejšie koleso ako bolo doteraz. Začalo ubúdať ľudí ako Borges, ktorý v svojej básni

Zamyslenie nad myslením

s názvom „Báseň“ umiestnil aj verš: „Naše pochybnosti, ktoré tak radi s trochou domýšľavosti nazývame metafyzika...“ Zhruba od Descarta a hlavne od Francúzskej revolúcie už filozof nebol iba pokorný hľadač, ale vyhlasovač pravdy. Hegel sa dokonca snažil nahradiť „lásku k vedeniu“ „vedením skutočným“. Samotná skúsenosť života sa stala niečím banálnym, cyklický, hlboký a s prírodou spätý obraz sveta sa pretransformoval do lineárnej racionálnej konštrukcie. Všade sa potulujú obskúrne filozofické sekty, ktoré lákajú ľudí do svojich „vedecky“ podložených osidel ako jehovisti. Naši sčítaní pokrokoví vzdelanci nám samozrejme vedia zacitovať aj ozajstných filozofov, akurát že tomu absolútne nerozumejú. Keby to citovali po grécky, rozumeli by tomu presne rovnako.

Aby sme zostali na úrovni súčasnej doby a ekonomickej paradigmy, tak filozofi sa nakoniec aj vlastnou vinou stali len takým subkulturým zjavom, niečo ako sado-masochisti. A to pôvodne chceli nahradiť nielen náboženstvo, ale aj umenie, ktoré voči „filozofii“ už začínali považovať za niečo treťoradé. (Nuž, pri niektorých výčinoch súčasného umenia ani nečudo.) Nečudo, že ozajstných originálnych mysliteľov, ako bol napríklad Nietzsche, akademici exkomunikovali zo svojich radov, keďže nezapadali do ich sterilného systému, ktorý si namáhavo vybudovali trpezlivo presedenými rokmi nad zaprášenými zväzkami. A tak zostala len všeobecná vyprázdnenosť – a tie hlavné odpovede aj tak neprichádzajú...

Ale aby sme boli spravodliví – ešte stále sa nájdú ľudia, ktorí si idú prečítať Voegelina, Spenglera, Nietzscheho či hocikoho iného, aby sa niečo dozvedeli o živote, o svete, a čerta starého ich zaujíma, či to je alebo nie je filozofia.

2.2. Malá odbočka k vede. Ako sme každý deň svedkami, veda dosiahla obrovské úspechy a darovala nám vymoženosti, o akých sa voľakedy ani nesnívalo. To, čo prinieslo tieto úspechy, je zásadne metóda vedeckej práce, ktorá sa postupne vykrystalizovala a po rozumnej, takej sedliackej úvahe sa začala používať. No veda braná ako celok začína mať aj spätný dosah na rozmýšľanie a nie vždy najlepší. Zásadný omyl pre každodenný život prináša v tom, že obyčajný človek si začal predstavovať, že technikou a racionalitou teraz už zvládneme všetko, čo však nezodpovedá ani prírode, ani ľudskej prirodzenosti. Slovo „racionalizmus“, ako sa používa od osvietenských čias, by sa malo nahradiť skôr slovom „mechanizmus“, pretože ratio znamená rozum, a ten sa dá používať aj dobre. Pohľad na vedu má v sebe zakódované veľa zo zlej filozofie súčasnosti a jej pohľadu na nepolapiteľný život: rozumné myslenie v sebe zákonite obsahuje logiku, no čisto logické myslenie nemusí byť zákonite rozumné. A to z jednoduchej príčiny: málokedy poznáme všetky premisy na dokonalý úsudok. Lapidárne to vyjadril Heidegger vetou: „Veda nemyslí.“ To, že

mýtus bol zničený logom, je len povera. Tzv. „nevedecké“ skutočnosti môžete vylúčiť z vedy, ale nie zo života.

Veľmi dobrou metaforou k tejto téme je okultizmus. Tak ako pri vede, existujú celé regály knižníc s okultistickou literatúrou, taktiež tu máme množstvo systémov, ba celé školy okultnej praxe. Takisto nepopierateľným faktom je, že paranormálne javy existujú, väčšina ľudí ich určite zažila aj na vlastnej koži. No zariadiť svoj život podľa tých náhodných, neurčitých a nevybádateľných javov, ktoré aj keď patria k tým najčarovnejším záhadám nášho sveta, no ktoré niekto chce zostaviť podľa obskúrneho racionálneho kľúča, je kardinálna hlúposť. Možno väčšia, ako zariadiť svoj život podľa nudných vedeckých objavov. No a keď sme už pri tých všetkých „duchovedách“, nemôžeme obísť ani psychológiu. Tá so svojou inštrumentáciou a zmechanizovaním zdravého rozumu patrí k celkovému úpadku moderného človeka. Jej nástup začal s upevňovaním sekularizmu v každodennom živote. Kresťanstvo okrem hlásania spásy si za tie dve tisícročia vyvinulo veľa ďalších procedúr, ktoré napomáhajú orientovať sa v zložitosti života a dávať mu uľahčenie. Jedna z nich je sponed' a sponed' tajomstvo, ktoré odľahčuje stále morálne a v súčasnosti hlavne moralizujúce napätie u veriacich a napomáha zdravému prístupu k životu. U nás sme veľký nárast psychológov zažili za ateistického komunizmu, keď psychológovia začali plniť úlohu akýchsi slobodomurárskych kňazov na znižovanie stresu v myšliach ľudí. Psychológia nie je podmnožina filozofie, ale sociálnej pomoci. K tomu sa ešte žiaľ pridali aj špekulanti, ako vtípne hovorí Michael Oakeshott, ktorí z „umenia žiť“ robia „techniku úspechu“, alebo „ako vytrénovať myseľ za zlomok obvyklej ceny“. Samozrejme, že aj psychológ môže byť múdry, tak ako môže byť múdry aj úradník či stolár, ale len vtedy, keď ho Pán Boh obdarí zdravým rozumom, ktorý si neskazí školomet-ským psychologizovaním podľa poučiek.

Horším prípadom sú psychoanalytici aj s ich resentmentom a hlboko vrytými komplexmi menejcennosti priemerných úradníčkov. Výstižne to zhrnul Peter Sloterdijk pri svojej rehabilitácii hnevu, keď napísal, že psychoanalýza iba skazila európsku kultúru, pretože prirodzené a prirodzene potrebné emócie ako hrdosť, rozčúlenie, hnev, ambície, snaha o presadenie a schopnosť bojovať nazvala neurotickými komplexmi. Podľa zdravého rozumu by prvými pacientmi psychoanalýzy mali byť psychoanalytici sami, ktorí nenávidia prirodzený život. Psychoanalýza je zároveň poučný príklad na to čo vznikne, keď malý účtovník neporozumie géniovi. V tomto prípade všetko zásadne o našom podvedomí, na čom neskôr vznikla psychoanalýza, povedal už Nietzsche, samozrejme svojim elektrizujúcim básnickým slovníkom a snaživý byrokrat to iba skresal a zmrzačil, aby sa mu to zmestilo do

pekne rozdelených zásuviek.

2.3. Keď sme pri kapitole o abstraktnom, úradníckom spôsobe myslenia, aspoň krátko musíme spomenúť aj politiku. Nakoniec, ak sa niekde spomínajú pojmy ako filozofia, myslenie, tam má nutne miesto aj politika. Veď nakoniec, aj všetkých sedem slávnych gréckych mudrcov pôsobilo politicky či priamo v politike, Perikles a Pittakos boli dokonca vládcovia. Súčasný svet kapitalistickej pásovej veľkovýroby potrebuje unifikovaných ľudí, podobne ako ich potreboval sovietsky funkcionár. Unifikovaných na najmenšieho menovateľa mechanickej racionality. Na to slúžia masmédiá, kde platení výrobcovia pravdy pomocou floskúl a zaužívaných zvrátov udržiavajú úroveň diskurzu na najnižšej možnej hladine. Pri prevládajúcej jednoduchosti a prvoplánovosti si aj ten najmasovejší človek vytvorí „svoj“, „individuálny“ svetonázor, ktorým nielen otravuje v krčme, ale ak si nedajbože ešte prečíta nejaké ľavičiarske veľdielo, tak aj presne vie, ako treba spasiť svet. Veď je to také jednoduché, len debil to nechápe... Čo potom dáva najavo pri demonštráciách, na ktorých môže ten svoj „individuálny a nekonvenčný“ názor hlasno vykričať medzi masou podobne vyklonovaných individualít. Práve človek uvažujúci abstraktne je najľahšie manipulovateľný podsvúvaním potrebných algoritmov.

A ešte k jednej politickej povere – totiž že v demokracii a špeciálne v tej parlamentnej, sa ten správny názor nakoniec predsa len vždy presadí. Keď teraz necháme bokom peniaze, tak nám zostane to „ľudské, príliš ľudské“ ako stála konštanta, ktorá nám hovorí, že u zdravých chlapov je ich testosterón väčšinou silnejší ako akákoľvek hra na lepšie poznanie, či nedajbože pravdu. Aj preto je naša akadémia či vysoké školy plné tupých boľševikov, lebo najmä pri ich kultúre a pôvode si nikdy nebudú schopní priznať, že pri tom ich vehementnom hlásaní proletárskeho internacionalizmu či prekrucovaní dejín sa čo len trochu mohli mýliť a že by sa mali potichu vytrátiť.

Stručné zhmutie kapitoly o úradníckom rozume: prirodzene, aj abstraktný rozum je užitočný, dokonca nás obdaril mnohými vymoženosťami. Ale aj tie najohromujúcejšie vynálezy treba vedieť užiť pomocou zdravého sedliackeho rozumu. Takže náš abstraktný rozum by sme mali používať tak správne úradnícky: v pracovnej dobe.

3. ARISTOKRAT

Nie je žiadny dôvod, prečo by sa mal dať vesmír pochopiť nejakým vzdelaným človekom 20. storočia, alebo ktoréhokoľvek iného.

Jorge Luis Borges

Konečne sme sa dostali k tretiemu spôsobu myslenia. Nazývam ho aristokratické z viacerých príčin. Predovšetkým, malo by to byť myslenie poučené na veľkých výdobytkoch kresťanskej európskej kultúry, niečo ako stále vyvrcholenie. Slovo aristokratické tu používam nie v bežnom historickom význame a kontexte, ale

v Paretovskom zmysle. Aj som rozmýšľal, či toto slovo už neznie trochu staromódne, no potom som si povedal, že práve preto ním treba ozvláštniť túto úvahu a zároveň potvrdiť naše organické zakotvenie v minulosti. Toto myslenie je iba trochu vyšší stupeň sedliackeho rozumu, len človek už toho vie viac, a aj keď nemusí byť z toho nadšený, musí sa s tým dôstojne vyrovnáť. Xenofón vo svojom spise Oikonomikos (Hospodárenie) hovorí o sedliakoch spolu s bojovníkmi ako o tom najkrajšom a najpotrebnejšom stave, z ktorého vyrastá nielen sloboda, ale je to aj najlepšia príprava pre jazdcov aj vojakov na obranu vlasti, rovnako ako velenie v boji. Teda pre ozajstnú aristokraciu.

Na rozdiel od úradníckeho myslenia tu opäť prístupuje fenomén transcendencie, mýtu a náboženstva. Súčasťou aristokratického postoja je aj nadhľad a sebaovládanie. A oproti sedliackemu tu ešte prístupuje väčšia odvaha a zvýrazňuje sa hravosť sveta. Hravosť prirodzene ukotvená v realite, nie nejaké ľahčíkárstvo degenerovaných šľachtických synčekov.

3.1 Rodina. Malá, ale dôležitá odbočka o rodine. Antropológ Arnold Gehlen hovorí, že človek je už od prírody tvor slabý a nedostatočný a na svoje prežitie nutne potrebuje inštitúcie. Aj preto tohto filozofa nemajú radi všetci ľavičiari, lebo tí naopak všetky inštitúcie, ktoré dávajú človeku prirodzenú ochranu a posilnenie, chcú rozbiť. Chrániť ho budú už oni, najlepšie v masových hrobách. Slobodný, na úrovni rozmýšľajúci človek s dobrým vkusom je možný len ako výsledok dlhodobej výchovy. Rovnako stáročnou európskou tradíciou, ako aj rodinnou. Dobrá výchova a život v rodine je to najvzácnejšie a najpotrebnejšie, čo človek môže dostať. Tu ale nejde o veľa slov či o potrebné učenie. Dobrá výchova je často neuvedomovaným výsledkom činnosti dlhého sledu generácií, keď sa postupne cizeloval pohľad, gesto... Dieťa musí vidieť pred sebou predovšetkým celého človeka, pretože dobre vieme, že každodenný príklad je viac ako všetky pedagogické príručky. Bez tradičnej výchovy v rodine je človek nielen neúplný, ale aj nespokojný. Preto toľko „revolucionárov“ pochádza zo všelijakej luzy či z detských domovov. Na druhej strane, všelijaké súčasné módné úchyľky vo výchove, najkomickejšia je tzv. neautoritativná výchova, sú len rozkladnou preparáciou mozgov na nerušené prijímanie masovej propagandy. Nie je nijaká náhoda, že keď hovoríme o historickej aristokracii, vždy hovoríme aj o rodokmeňoch a rodinných klanoch. Jednoducho – rodina je iba synonymom pre výchovu, a teda tradíciu, čo je zároveň výraz a štýl celého človeka.

3.2 Umenie. Neoddeliteľnou súčasťou aristokratického postoja je umenie, pretože tu ide aj o výraz a o formu. Preto aspoň pár slov z pohľadu našej úvahy. Poriadny chlap vždy má svoj štýl, ktorý sa vyrovná pravde jeho života a ktorý nijako nemusí dokazovať, pretože je existencia sama. Veľa súčasného umenia patrí do moderny či neomoderny, ktorú niektorí nazývajú mylne post-moderna. Čiže do oblasti abstraktného a účtovníckeho. Tu však máme na mysli umenie, ktoré hrá s celým našim telom, s predstavivosťou a apolónskym nadhľadom, rovnako ako s dionýzskymi vášňami.

(Pokračovanie na 10. strane)

Alžbeta Mráková

A odpust' nám naše viny

Skôr prejde ťava uhom ihly, ako detská hlava lonom ženy...
...lonom mamy, ktorá dieťa nechce. Prečo len?
Lebo volá svoje bezsvedomie právom.
Akým právom?

Čo si počnem? Povedalo dieťa počaté vo vajíčku ženy.
Mĺkvo je tu, mĺkvo. Nevie ešte eR. Myslí si však: Mŕtvo je tu, mŕtvo...
Namiesto trblietavého pokladu života je tu chlad.
Tam, kde mal byť život, svetlo a teplo, je len tma.

Vražedné *genius loci* ženského lona.
Ani jeden génus sa už po stáročia nenarodil. Ani jeden.
Nebol chránený. Bol zmarený. Ešte len začal pučať.
Že vraj chrám počatia. Jaskyňa s kresbami predkov.
Že vraj kolíska. Mäkká zem pre semienko zavlažované krvou.
Že vraj vesmírny satelit spojený vláknom pupočnej šnúry.
Strih, opakovaný záber. Nie fiat, ale fine. Koniec.
Nebudem slúžiť. Mám svoje práva!
Neskoro sa rozhodovať po počatí. Rozhodni sa napred, rajska Eva.
Nemusíš zabíjať, to had ťa vždy podvedie, počuješ ten jeho slizký šepot?
Nemáš právo na svoje telo. Dostala si ho darom, vlastne, je to len záloh.
Ako ho dostal do zálohu každý z nás.

Na počiatku zrodu bolo miniatúrne vajíčko.
Počiatok bol v ňom a ono bolo na počiatku v slove bud'.
Úplný počiatok sa nedá ani predstaviť.
Boh bez počiatku a konca vchádza do vajíčka skrze Ducha.
A ponechá sa (seba) rodiť ženou.
Od počiatku z bunky a Ducha až po krížom prečiarknutý život.
Ten, ktorý znova vzkĺči na nebi.
Čo keby tá druhá Eva, Mária, namiesto fiat povedala nie?
Čo keby práve ona chcela rozhodovať o práve na „svoje“ telo?

Ani hviezdy sa už nerodia. Erupcia, výbuch... žiar... a potom rýchly zánik.
Vesmírna odysea končiaca vysatím z tela do čiernej diery sveta.
Nie interrupcia, prerušenie, ale abort. Neľudská smrť ľudského holúšaťa.
Ešte slepého.
Život zaniká krátko po prieniku bičika do onej životodarnej bunky.
Začal sa pochodom za život... zastaviť stáť, raz-dva-tri!
Rozchod.
Nezažiarila žiadna nová hviezda, žiariace v okamihu sú iba tie padajúce.

Aj anjel, keď sa potkne, poletí ohnivou čiarou dolu.
To horí jeho poranené krídlo spálené na uhol'.
Pohľadu Boha neuhol, ale sklopil oči a ďalej padal, padal...
Kto by ho medzi padlými anjelmi hľadal?

A zlá mali sabat v noci, zlámali sa o ten pocit pozlátky.
Mám sa báť?
Áno, pohľadu Boha, ktorý trpí namiesto teba, rajska Eva.
Boh sa podívne díva a nekonečne sa čuduje a diví.
Počuj, Bože, ako môžeš nezasiahnúť do deja?
Veď všetko tu už bolo. Déjà vie.

JA SOM, KTORÝ SOM.
A nič mi nie je nemožné.
Otecko môj, Abba, Tatuško, ktorý bývaš v kráse nebies,
posviet' si tu vo tme na mňa, veď aj tvoje meno sa tým posväť.
Pozval si ma do svojho kráľovstva, kde je tvoja vôľa svätá,
chcel som len chlebič jesť každý deň a mamino mliečko piť,

môžeš mi, Ocko, odpustiť
moju vinu, že som sa na svet pýtal, ale nezrodil?
Ja som už maminke mojej odpustil...

V tom prenádherom priestore večnosti sa nesie tiché
mama, mama, mama...
za každým oblakom, hviezdou, za každým hmatateľným miestom
už iba ten hlas a objatie: konečne zasa spolu, mama, nekonečne bez
výčítiek,
iba s túžbou objat'. Konečne opäť spolu, mama.
Bohu je všetko možné.
Preto odpúšťa nekonečné muky svedomia, ktoré má zašité ústa.
Nad výčítkami dáždnik rozprestretý, aby sa nezmáčali vlasy –
nevyslovené myšlienky padajúce vlasopádom z hlavy.
Boh sa v odpúšťaní nikdy neunaví.
Som, ktorý som, on je, ktorý je. Nič mu nie je nemožné.
CHVÍĽA ODPUSTENIA.
Dlho bolo pusto na púšti, kým prišlo toto odpustenie,
Boh modlitbe toho
len chvíľu živého, no večne milujúceho
neodolá.

Večnosťou na jednej strane jemnučko cinkne triangel súzvučenia, prosba,
a na druhej strane počuť úder činelov:
... a odpust' mi moju vinu, že som sa na svet pýtal, ale nenarodil,
ako som i ja odpustil maminke, že ma nechcela...

Snímka: Teodor Križka

PREDSLOV

Je všeobecne známe, že Slováci majú nízke národné povedomie. Akiste to súvisí so skutočnosťou, že majú len veľmi malé vedomosti o svojej národnej histórii a osobnostiach, ktoré sa na jej tvorbe podieľali.

Aj nedávny prieskum ukázal, že i niektorí vysokoškolsky vzdelaní ľudia ani len netušia, akú úlohu zohrali naši predkovia už pred viac ako tisíc rokmi, ako významne ovplyvnili dianie v strede Európy. Z toho obdobia pochádza aj svätý Gorazd, nástupca svätého Metoda a jedna z najvýznamnejších osobností našej histórie vôbec.

V staroslovenskom Žití sv. Metoda sa uvádza epizóda, že keď sa svätého Metoda pred smrťou pýtali, koho určuje za svojho nástupcu, riekol: „Tento je vašej zeme slobodný muž, učený v latinských knihách a pravoverný. To buď vôľa Božia i vaša láska, ako i moja.“

Bolo to veľké vyznačenie nielen pre neho, ale i pre všetkých Slovenov.

Známy cirkevný historik, jezuita Michal Lacko, pôsobiaci v Ríme, napísal: „To je prvý slovenský svätec zo slovenského rodu. Ale jeho úcta u nás v nepriaznivých podmienkach celkom upadla do zabudnutia.“

VEĽKÁ MORAVA

Osídľovanie naddunajského priestoru začali Slovania koncom 5. a začiatkom 6. storočia prostredníctvom príslušníkov kmeňa Slovenov. Bol to jednoduchý roľnícko-pastiersky ľud, ktorý vyhľadával územia s kvalitnou pôdou a dostatočným množstvom vodných zdrojov. Na novo osadenom území sa stretli so zvyškami germánskeho obyvateľstva. Byzantský historik Prokopios Cezarejský píše o Slovenoch v čase ich príchodu toto: „Týmto kmeňom, Slovenom a Antom, nevládne jednotlivec, ale už oddávna žijú v demokracii, preto ich šťastie v živote ... sú spoločenské záležitosti. A vo všetkom ostatnom, v prípade oboch týchto barbarických kmeňov, sú život i zákony rovnaké. Majú jedného boha, tvorcu blesku, ktorého považujú za jediného pána všetkých vecí, prinášajú mu obety ... Osud ani nepoznajú, ani vo všeobecnosti neuznávajú ... Bývajú v úbohých chatrčiach, navzájom od seba rozptýlených a často menia obydlie ... Všetci majú jeden spoločný jazyk, neumelý, barbarický. Ani výzorom sa od seba nelíšia, ale vzrastom a ohromnou silou sa odlišujú od ostatných...Spôsob života je drsný, bez pohodlia, sú chudobní, ale nie zlomyseľní...“.

Za prvú historickú správu o prítomnosti našich slovanských predkov na území Slovenska sa pokladá Prokopiova informácia (z roku 512) o sťahovaní germánskych Herulov, ktorí sa pod tlakom Longobardov sťahovali od stredného Dunaja na sever a prešli krajinami, ktoré obývali Slovania.

Dominantným etnikom Dunajskej kotliny sa v roku 568 stali turko-tatárski Avari. Živil sa pastierstvom, a vojenskými výbojmi. Prvé skupiny Avarov prenikli na územie Slovenska začiatkom 7. storočia. Zdržiavali sa v nížinatých oblastiach južného Slovenska a ďalej na juh. K domácejmu obyvateľstvu sa správali násilnícky a využívali i jeho hospodársky potenciál.

Okolo roku 620 zorganizovali avarsko-slovanskí miešanci a okoliti Slovania veľké protiavarske povstanie a v niekoľkých bitkách ich porazili. Slovanskí povstalci vytvorili veľký kmeňový zväz na severozápadnom okraji Avarskeho kaganátu a v roku 623 si za svojho kráľa zvolili franského kupca Sama, ktorý zlikvidoval všetky pokusy Avarov podrobiť si jeho ríšu. Do Samovej ríše patrilo dnešné Slovensko, Morava, Dolné Rakúsko a asi aj Čechy.

Po 35 rokoch vlády, v roku 658, kráľ Samo zomrel. Jeho ríša sa rozpadla na menšie celky. Nad stredným Dunajom sa postupne začali formovať prvé nadkmeňové útvary. V roku 788 obnovil Karol Veľký franskú zvrchovanosť nad Bavorskom a začal aktívne zasahovať do diania na strednom Dunaji. Rozhodol sa zničiť centrum avarskej moci a tým zastaviť časté vojenské vpády do svojej krajiny. V roku 791 vyslal proti Avarom mohutné vojsko, ktoré v troch prúdoch vniklo do Panónie. Zničilo avarske opevnenia a vyplenilo ich hrnk (opevnený avarský tábor) – sídlo vlády. V nasledujúcich rokoch bolo víťazstvo nad Avarmi za pomoci Slovenov završené.

Skúsenosti podunajských Slovenov z čias Samovej vlády a zo spolužitia s Avarmi ukázali, že pokiaľ sa chcú udržať a presadiť vo vzťahoch so susedmi, prípadne nepriateľmi potrebujú zjednotenie. Vytvorenie skupiny bohatých ľudí, ktorí by dokázali spojiť ľud širšej oblasti. Bohatý veľmož uživil vyzbrojenú skupinu bojovníkov (družinu) a zabezpečil ochranu a pomoc svojim

chránencom. Spoločnými silami postavili hradisko tak, aby sa doň mohli uchýliť obyvatelia zo širokého okolia s dobytkom a majetkom a aby sa v ňom mohli ubrániť pred nepriateľom. Pomaly zanikali staré zoskupenia z príslušníkov rodov a vznikali veľké kmeňové i nadkmeňové zoskupenia obyvateľov určitého kraja.

Predkovia kniežaťa Pribinu si postupne podmanili menšie mocenské centrá na okolí. Okrem juhozápadného Slovenska sa moc nitrianskych kniežat začala šíriť na východ a juhovýchod bez väčšieho odporu. Na juhu dosiahli Dunaj a na západe susedili s Moravským kniežatstvom. Opevnené centrá – hradiská boli nielen mocenskými centrami, ale aj strediskami obchodu, remeselnej výroby i náboženského života.

Pribina, jediný po mene známy vládca Nitrianskeho kniežatstva, sa krátko pred rokom 828 oženil s blízkou príbuznou traungauského grófa Wilhelma I., ktorá už bola kresťankou. S Pribinovým menom sa spája i stavba prvého kresťanského kostola na našom území, ktorý dal postaviť na kniežacom hradisku v Nitre a ktorý v roku 828 vysvätil salzburský arcibiskup Adalrák pravdepodobne vtedy, keď sprevádzal kráľa Ľudovíta Nemca na výprave proti Bulharom.

Na Slovenmi obývanom území existovali v tom čase dve na sebe nezávislé kniežatstvá, Ni-

ŠTEFAN MACKO

Čo (ne)vieme o svätom Gorazdovi

triansko a Morava. Pribina vládol v Nitrianskom kniežatstve približne do roku 833, keď vojensky silnejšia družina kniežaťa Moravy Mojmira I. zvíťazila nad Pribinom, ktorý s časťou svojej družiny odišiel z krajiny. Ujal sa ho správca Východnej marky Ratbod. Ten príležitostne predstavil Pribinu kráľovi Ľudovítovi Nemcovi. Na jeho podnet bol Pribina pokrstený v kostole sv. Martina v Traismaueri. Okolo roku 840 oddelil Ľudovít Nemec panónsku časť z Korutánskej marky a dal ju do správy Pribinovi. Jeho sídlom sa stal Blatnohrad (Mosaburg), dnes Zalavár pri Blatenskom jazere. Pribina sa stal horlivým šíriteľom kresťanstva. Jeho zásluhy ocenil kráľ Ľudovít Nemec tým, že mu predtým udelené léno daroval do dedičného vlastníctva.

V roku 861 sa syn Ľudovíta Nemca, Karolman (v roku 856 vymenovaný za správcu Východnej marky) postavil proti svojmu otcovi a zmocnil sa veľkej časti jeho ríše. Pravdepodobne v týchto bojoch padol (alebo bol zavraždený) Pribina, ktorý bojoval na strane Ľudovíta Nemca. Pribina bol horlivým šíriteľom kresťanstva. Za svojho života postavil 32 kostolov.

Dedičom dolnopanónskeho kniežatstva sa stal Pribinov syn Kocel. Zlúčením Nitrianskeho kniežatstva s Moravským vzniklo veľké kniežatstvo Slovenov, ktoré bolo pomenované podľa Mojmirovho sídla na rieke Morave, teda Moravským kniežatstvom, Moravou. V tejto súvislosti môžeme hovoriť o vzniku „Veľkej Moravy“. Mojmir I. tým položil základy najvýznamnejšieho štátneho útvaru Slovenov v stredodunajskom priestore. O tom, ako si počínal v novom zväčšenom štáte, informácie chýbajú. V dokumente „Bavorský geograf“ spravodajcovia skonštatovali, že moravský štát nielen zväčšil rozlohu, ale zväčšil sa i počet jeho mocenských centier. Napríklad pôvodný Mojmirov štát mal 11 hradov a obsadením Slovenska sa ich počet zväčšil na 30. Pribudlo tiež 19 hradísk.

Vnútročné problémy vo Franskej ríši a skutočnosť, že moravská expanzia nesmerovala do jej záujmových sfér, spôsobili, že na vznik Veľkej Moravy nereagovala.

Situácia sa zmenila po rozdelení Franskej ríše v roku 843, keď sa vládcom vo Východofranskom kráľovstve stal Ľudovít Nemec, ktorý chcel svojej moci podriaďiť aj slovanské kniežatá na východnej hranici svojho územia. Mojmir I. s takým riešením nesúhlasil. Preto ho Ľudovít Nemec v roku 846 zosadil (nie je vylúčené, že Mojmir I. v tom čase už nežil) a súhlasil, aby Mojmirovým nástupcom bol jeho synovec, knieža Rastie (Rastislav).

Pokiaľ ide o knieža Pribinu a starodávnu Nitru

niet pochýb o tom, že Nitra už za vlády Pribinu bola významným strediskom začiatkov slovenskej štátnosti. Svedčia o tom viaceré archeologické nálezy z druhej polovice minulého storočia.

Udalosti, ktoré sa odohrali vo Franskej ríši, zapisovali pisári na kráľovskom dvore, ale aj v kláštoroch, prípadne pri biskupských sídlach, spočiatku na okrajoch bohoslužobných kníh, neskôr na pergamenové listy zviazané do kódexov. Postupne zaznamenávali všetko, čo považovali za pamätihodné. Takéto diela začali označovať pojmom anale (letopisy). Mali slúžiť na poučenie pre budúce generácie. Najstaršie sa zachovali v kláštore Lorch, ktorý bol prepojený na panovnícky dvor (považované za najhodnovernejšie).

Neskoršie ich začali nazývať Letopisy kráľovstva Frankov. Informujú o dejinách Franskej ríše od konca 8. storočia. Nájdeme tu i správy o našom území. K roku 811 sa spomína, že Karol vyslal vojsko do Panónie, aby urovnal spory medzi Avarmi a Slovanmi. K roku 822 spomína letopisec medzi východnými Slovanmi i „Moravanov“. V roku 843 bola veľká Franská ríša rozdelená medzi troch synov Ľudovíta Pobožného. Východnú časť ríše, Nemecko, dostal Ľudovít (prezývka Nemec). Svojich letopiscov sústredil v kláštore vo Fulde. Tu vznikol najvýznamnejší letopisecký prameň o Veľkej Morave,

o udalostiach z rokov 714 – 882, nazývaný „Fuldské letopisy“ (Annales Fuldenses). Okrem letopisov prinášajú nové správy aj iné pramene (kroniky, liturgické, zákonníky, cestopisy...). V prameňoch sa nám zachovali len tri zemepisné názvy z územia Veľkej Moravy: Nitrava (Nitra), Brezalauspurh (Bratislava) a Dovina (Devín). Všetky sú na území dnešného Slovenska.

V prvých rokoch svojej vlády sa Rastie správal voči svojmu západnému susedovi lojálne. Obdobie mieru a pokoja využíval na vybudovanie opevnených hradísk a pevností. Nechal dôkladne opevniť svoje sídelné hradisko Morava, ktoré mu poskytovalo útočisko aj proti silnejšiemu nepriateľovi. V centrálnej časti územia vznikali nové sídliská, rozširovala sa plocha obhospodarovanej pôdy. Na posilnenie vlastnej pozície využíval Rastie každú príležitosť. Napätie medzi oboma štátmi sa zväčšilo keď začal zasahovať do pomerov vo Východnej marky. V roku 854 podporoval vzburu správcu Východnej marky Ratboda, začo ho o rok neskoršie napadol Ľudovít Nemec. Obliehanie Rasticovho hradiska nebolo úspešné. V nasledujúcich rokoch sa musel Rastie brániť pred opakovanými franskými útokmi. V roku 861 bol spojencom Karolmana v odboji proti Ľudovítovi Nemcovi. Spojenectvo so vzbúrencami odmietol knieža Pribina. Následne vojsko Moravanov vtrhlo do Panónie a v tomto boji padol aj Pribina. Vhodnú situáciu využil Rastie a k Veľkej Morave pripojil severné Zadunajsko. Keďže odmietal zasahovanie Frankov do vnútorných záležitostí Veľkej Moravy, rozhodol sa Ľudovít Nemec vyslať v roku 864 trestnú výpravu proti Rasticovi. Po krátkom obliehaní dobre opevneného Devína musel dať Rastie Ľudovítovi rukojemníkov a sľub vernosti.

Územie Veľkej Moravy bolo od roku 829 misijnou oblasťou Pasovského biskupstva. Kňazi sa neobmedzovali len na misijnú-pastoračnú činnosť, ale mali aj významný politický vplyv na dianie na Veľkej Morave.

Keďže Rastie odmietal uznať franskú zvrchovanosť, dospel k rozhodnutiu vybudovať vlastnú cirkevnú organizáciu, ktorá by tento vplyv vylúčila. Začiatkom roku 861 sa obrátil na pápeža Mikuláša I. so žiadosťou, aby mu poslal učiteľa a biskupa, ktorý by vyučoval slovenský ľud v jeho vlastnom jazyku. Vtedajší obyvatelia Veľkej Moravy boli už väčšinou kresťanmi, ale viac formálnymi, pretože franským misionárom nerozumeli. Je zrejmé, že Rastie sledoval aj politické ciele, pretože priamy kontakt s najvyššou autoritou kresťanskej cirkvi mohol významne posilniť jeho vládu.

Keďže pápež nemal na túto úlohu vhodnú

osobnosť, nemohol Rasticovi vyhovieť. Okrem toho si nechcel znepriatelieť Ľudovíta Nemca a tiež i pre odpor bavorského episkopátu.

Keď rozhodnutie z Ríma dlhší čas neprichádzalo, rozhodol sa Rastie o rok neskoršie (862), so súhlasom zhromaždenia všetkých významných mužov krajiny, poslať posolstvo k byzantskému cisárovi Michalovi III. Na zhromaždení určili mužov, ktorí posolstvo odovzdajú. Môžeme takmer s istotou povedať, že v posolstve nechýbal Gorazd, muž na svoju dobu mimoriadne vzdelaný, s dobrou znalosťou gréčtiny.

Po príchode do Byzancie odovzdali poslovia cisárovi vzácne dary a predniesli svoju žiadosť: „... Hoci ľudia naši sa odvrhli od pohanstva a podľa kresťanského zákona sa držia, učiteľa nemáme takého, ktorý by nám v našom jazyku pravú vieru kresťanskú zvestoval, aby sa aj iné krajiny, to vidieť, pripodobnili nám. Teda pošli nám, vladkyňa, biskupa a učiteľa takého. Lebo od vás na všetky strany vždy dobrý zákon vychádza...“ Inými slovami v Ríme i v Carihrade žiadal biskupa, t. j. zriadenie osobitnej hierarchie na Veľkej Morave a dobrý občiansky zákonník. V posolstve bol problém uvedený nasledovne: „I prišli k nám mnohí kresťanskí učitelia z Vlách i z Grécka, i z Nemiec, učiac nás rozlične.“ Rôznosť spočívala nie vo viere, ale v občianskych náukách.

Michal III. žiadosť vypočul. Uvedomil si, že ide o vážnu prosbu a súčasne ponuku dôležitého spojenectva.

V nasledujúcom roku (863) vyslal na Veľkú Moravu bratov Konštantína, s prímenom Filozof, a jeho brata Metoda, ktorí pochádzali zo Solúna, zo slovanského prostredia, kde sa v tom čase hovorilo jazykom veľmi podobným veľkomoravskému.

Konštantín ešte pred odchodom na Veľkú Moravu zostavil slovanské písmo – hlaholiku a začal do macedónskeho nárečia prekladať najpotrebnejšie liturgické i biblické texty. Slovanské nárečia boli v tom čase veľmi podobné a navzájom zrozumiteľné. Preto sa Konštantínova staroslovánčina, ktorá vychádzala z macedónskeho nárečia, mohla stať liturgickým i literárnym jazykom na Veľkej Morave. Časť veľkomoravského posolstva sa vrátila krátko po rozhodnutí Michala III. vyhovieť Rasticovej požiadavke ešte v roku 862, druhá časť, spolu s Konštantínom, Metodom a ich pomocníkmi v nasledujúcom roku.

KTO BOL SV. GORAZD

Po príchode byzantskej misie na Veľkú Moravu založili solúnski bratia na dvore kniežaťa Rastica školu, v ktorej začali s výučbou svojich prvých žiakov, asi 50 mužov. Mali absolvovať kňazské štúdium. V tejto skupine bol aj Gorazd. Spočiatku žiak a pomocník, neskoršie spolupracovník a učiteľ. Súčasne pokračovali v prekladaní biblických a liturgických textov.

Pôvodne chceli zaviesť byzantskú liturgiu, ale už v roku 864 sa priklonili k tzv. zmiešanej liturgii sv. Petra. V nej sa spájali liturgické prvky západného i východného kresťanstva, v čom im významne pomáhal Gorazd, dobrý znalec latinských kníh. Z pôvodných textov tohto obdobia sa zachovali: zlomok svätopeterskej liturgie v Kyjevských listoch (v hlaholike z 10. storočia) a zlomok misála v tzv. Viedenských hlaholských listoch.

Tu sa dostáva na našu historickú scénu Gorazd, muž slovenského pôvodu, ktorý bol takmer 30 rokov významným spolupracovníkom najmä Metoda (až do jeho smrti). 6 Rok jeho narodenia nie je známy.

V odbornej literatúre sa uvádzajú roky 830, 835, 838 a 840. V lexikóne kresťanskej ikonografie z roku 1990 vydané vo Freiburgu sa spomína rok 830. Narodenie Gorazda pred rokom 830 nepovažujú viacerí autori za pravdepodobné.

Oblasť dolného Váhu a dolnej Nitry označil prof. Ján Stanislav za významné stredisko staroslovenskej kultúry. Ide o územie okolo Nitry, Galanty a obce Močenok (pôvodne Mučeník).

Názov súvisí s mučeníkom Klimentom, tretím pápežom po Petrovi, patrónom cyrilo-metodskej misie. Jeho ostatky našiel Konštantín pri Chersoni na Kryme počas misie k Chazarom. Časť z nich niesli solúnski bratia ako dar cisára Michala III. pápežovi. V obci Močenok vysvätil Konštantín miestny kostolík a zasvätil ho sv. Klimentovi. Majetky na ľavom brehu Váhu, v chotároch obcí Močenok, Trnovec, Veča, Horný Jatov a Gorazdov, patrili v 9. – 10. storočí veľmožskému rodu Gorazdovcov. Strediskom týchto majetkov bol Gorazdov, kde sa podľa tradície nachádzalo hradisko. Majetok veľmoža Gorazda mal rozlohu 8 – 10 kilometrov štvorcových, z toho asi tri pätiny tvoril les. Historici predpokladajú, že osada Gorazdov pri Močenku je rodiskom sv. Gorazda.

Podľa niektorých historikov pozostával bohatý rod Gorazdovcov z viacerých rodín. Na pravom brehu Váhu bol majetok brata veľmoža Gorazda. Toto sídlo bolo rozlohou malé, majetok chudobnejší. Na majetku pracoval sám s rodinou.

Ako sa vyvíjalo pomenovanie osady Gorazdovcov, zhrnul J. Stanislav. Medzi iným uvádza, že vo vlastivednom slovníku obcí v listine z 15. júla 1251 sa vyskytuje názov villa Graz, v starých záznamoch aj tvar v starolatínčine „choransanus“. Jazykovedci tvrdia, že meno Gorazd je

staroslovenského pôvodu s významom schopný, zdatný. V cirkevnej staroslovenčine šikovný, skúsený.

Otec sv. Gorazda bol významný nielen pre pôvod, ale aj pre osobné vlastnosti. Bol jeden z prvých, ktorý zrušil dovtedajšie tradície. Na svojich majetkoch zamestnával, okrem svojej rodiny, aj veľa poddaných s rôznou špecializáciou. Pracovali ako služobníci dvora, pastieri, roľníci, drevorubači, tesári, rybári, hrnčiari. Osobitnú skupinu tvorili bojovníci. Ich povinnosťou bolo kontrolovať a strážiť brody, majetok veľmoža a v prípade prepadu dať dymový signál susedným hradiskám, predovšetkým na Nitriansky hrad. Z hľadiska ochrany Nitrianskeho kniežatstva malo hradisko veľmoža Gorazda vojensko-strategický význam. Jeho majetok chránilo palisádové opevnenie. Pri napadnutí dávali signál centrálnemu dvorcu i blízkym osadám pomocou zvuku kravského rohu.

Stavby z 9. až 10. storočia boli z dreva. Kamenná architektúra z tohto obdobia nebola v Gorazdove ani v jeho okolí nájdená. Systematický archeologický výskum na väčšine tohto územia chýba. Doterajšie nálezy sú väčšinou náhodné alebo súvisia so záchranným výskumom. V kostrových hroboch boli nájdené rôzne šperky,

ktoré svedčia o tom, že v nich boli pochovaní príslušníci bohatej vrstvy.

Veľmož Gorazd zabezpečil pre svojho syna na tú dobu mimoriadne vzdelanie. V literatúre nájdeme zmienku o tom, že základné latinské vzdelanie získal v kláštore sv. Hypolita pod Zoborom v Nitre, ďalšie vzdelanie niekde v Bavorsku. Patrilo k dobovému obyčaju, že členom popredných slovenských rodín sa poskytovala latinská výchova. Začiatkom 12. storočia zaznamenal kronikár Kosmas legendu o Svätoplukovi: „...na sklonku svojho života (zomrel 894) sa uchýlil k malej komunite mníchov, či pustovníkov v neprístupnom lese na stráni hory Zobor...“. Časť bádateľov pripúšťa, že legenda má historické jadro. Potom môžeme konštatovať, že v tomto kláštore nemohol sv. Gorazd získať základné vzdelanie, pretože ani koncom 9. storočia v ňom neboli podmienky na poskytnutie takejto služby.¹⁰ Je pravdepodobné, že v tom čase kláštor ešte neexistoval. S ohľadom na dobré vzťahy nitrianskeho kniežat'a a veľmoža Gorazda môžeme predpokladať, že základné vzdelanie získal sv. Gorazd na kniežacom dvore v Nitre.

Keďže na získanie vyššieho vzdelania neboli na Veľkej Morave podmienky, rozhodol sa veľmož Gorazd (predpokladáme, že tak sa volal)

poslať svojho syna pravdepodobne do benediktínskeho kláštora sv. Pirmína na ostrov Reichenau, ktorý bol do 11. storočia najdôležitejším strediskom kultúry, vedy, písomníctva a duchovného života v Európe. Bol miestom, kde sa vzdelávali budúci štátni úradníci. V kláštore existovala Kniha bratstva (Liber confraternitatum), do ktorej zapisovali mená živých i mŕtvych mníchov, významných návštevníkov a pod. V nej nájdeme na piatej strane medzi inými menami dopísané meno Choransanus (latinská podoba mena Gorazd), čo napovedá, že Gorazd v tomto kláštore bol. Po skončení štúdiá ovládol dobre gréčtinu, latinčinu i hornonemčinu. Je pravdepodobné, že po návrate na Veľkú Moravu využívali jeho služby na kniežacom dvore v Nitre, prípadne na Devíne ako tlmočníka alebo i v úlohe štátneho úradníka.

KONŠTANTÍN A METOD

Keď Michal III. vypočul Rasticovu žiadosť, bolo mu jasné, že ide aj o ponuku spojenectva, ktorú treba rešpektovať. Rozhodol sa rýchlo. Pozval k sebe Konštantína, učeného muža a zveril mu vedenie misie. Povedal mu: „Viem Filozof (prezývka Konštantína – pozn. aut.), že si unavený, ale treba ti tam ísť, lebo tieto veci nemôže nikto iný vykonať iba ty. Teda dám ti dary mnohé a chod', pojmí svojho brata Metoda, lebo vy ste Solúnčania a tí všetci čisto po slovansky rozprávajú.“

Rodným mestom Konštantína a Metoda bol Solún (grécky Thessaloniké), v tom čase významné centrum obchodného, politického, intelektuálneho a sociálneho života Byzantskej ríše. Mesto i celú provinciu spravoval strategos, ktorý mal svojho zástupcu pre veci vojenské, drungaria, a tým bol otec solúnskych bratov – Riman Leo. Jeho manželka bola pravdepodobne pôvodom Macedónka. Spolu mali sedem detí, z nich najmladší bol Konštantín.

Dátum narodenia Metoda nie je presne známy. Predpokladá sa, že to bolo okolo roku 815. Po skončení všeobecného štúdia sa s obľubou venoval právnickým vedám. Keď sa cisár dozvedel o jeho vzdelaní a schopnostiach, ustanovil ho za správcu provincie (archonta) v Macedónii, kde žili Slovania, s tým, aby sa naučil všetkým slovanským obyčajom a pomaly si na ne privykal. Po viacerých rokoch sa pri vhodnej príležitosti zriekol funkcie archonta a odišiel na Olymp do kláštora Polychron, kde sa stal opátom. Právnické vzdelanie a bohaté skúsenosti v štátnej správe zužitkoval i počas misie na Veľkej Morave.

Konštantín sa narodil v roku 827. Bol mimoriadne bystrý a usilovný. Zo všetkého ho najviac zaujímali knihy. Už v štrnástich rokoch mal ukončené stredoškolské štúdium. Potom nastúpil na najchýrnejšiu školu pri chráme Hagia Sofia, kde neskoršie študoval aj cisár Michal III. Bola to prvá škola univerzitného typu v Európe, na ktorej pracovali najlepší učitelia z celej krajiny. Geometriu a matematiku vyučoval chýrny Lev. Dialektiku a filozofiu učil najlepší odborník svojej doby Focios a ďalší. S ohľadom na vynikajúce úspechy v štúdiu chceli si Konštantína udržať v Byzancii. Dali mu najnižšie kňazské svätenie (na riadne kňazstvo nemal vek) a poverili ho funkciou bibliotekára pri vysokej škole Hagia Sofia. Stal sa tak tajomníkom patriarchu, najvyššieho cirkevného hodnostára v ríši.

Asi o tri roky sa Konštantín stratil. Našli ho po polroku v kláštore na úpätí vrchu Olymp, kde bol Metod opátom. Prišli s ponukou na miesto profesora filozofie na univerzite. Habilitáciu zvládol nad očakávanie. Všetkými hlasmi získal katedru filozofie na carihradskej univerzite. Bolo to na rozhraní rokov 850/851 (24-ročný).

Profesori v Byzancii vykonávali okrem vyučovania aj rôzne expertízy, plnili štátne úlohy a podobne. Konštantín bol v rámci týchto aktivít na diplomatickej misii u Arabov, neskoršie v ďakovnom posolstve (za obranu proti vojskám Kyjevskej Rusi v roku 860) u Chazarov. Koncom roku 861 sa vyslanci vrátili do Carihradu a o niekoľko mesiacov prišli Rasticovi poslovia.

Keď sa Konštantín dozvedel, že ho chce cisár spolu s Metodom poslať na Veľkú Moravu, opýtal sa, či tam majú písmeňá vo svojom jazyku. Na zápornú odpoveď poznamenal: „Kto môže na vodu reči písať?“

Cisár, patriarcha a prítomní dvorania ho ubezpečovali, že keď bude chcieť, vytvorí pre Slovanov písmeňá. To bol podnet na vznik slovanskej abecedy. Obsahovala tridsaťosem znakov pre všetky slovanské hlásky. Súčasne to bol nepriamy súhlas cisára i patriarchu na preloženie bohoslužobných kníh do jazyka Slovanov.

Konštantín sa bezodkladne pustil do práce.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

„Lieň a nevšímavosť,
táto stará chyba
Slovákov katolíkov,
nesie toho vinu,
že dobrodincov svojich
porád zabúdajú
a slávnejšou
predošlosťou
predkov svojich
nezaoberajú sa.“

Jozef Kohuth,
Literárne listy, 1893

Veľmi milou tradíciou slovenských kalendárov a kultúrnych časopisov je pripomínanie si významných osobností pri príležitosti ich okrúhleho výročia narodenia či smrti. Je to nielen prejav úcty voči nim a ich životnému dielu, ale tiež prejav kultúrnosti a historického vedomia. Mnohí z týchto dejateľov aj napriek svojim skutočne prelomovým a záslužným činom na poli slovenskej kultúry nie sú z rozličných príčin známy širšej verejnosti, ba dokonca ich mená nič nehovoria ani dnešným učiteľom dejepisu.

Medzi takto neprávom zabudnutých patrí aj rímskokatolícky kňaz, bibliograf a literárny historik Jozef Kohuth, ktorého 120. výročie smrti si v tieto dni pripomíname. Ako popredný znalec starých slovenských učencov a problematiky predbernolákovského a bernolákovského obdobia patril vo svojej dobe medzi vysoko hodnotené a vzácne osobnosti, ktoré svojou agilnosťou a priekopníckou literárnovednou činnosťou prispeli k uchovaniu a zveľadeniu dedičstva otcov.

Narodil sa 1. marca 1828 v dnes už zaniknutej hornooravskej dedinke Ústie nad Oravou ako desiate dieťa Jána Kohúta a Evy, rodenej Trabalkovej. Po absolvovaní miestnej ľudovej školy vyštudoval teológiu v Spišskej Kapitule. Po kňazskej vysviacke v roku 1851 účinkoval ako kaplán v Rabči a v Liskovej. Napokon sa stal administrátorom (1853) a farárom v Dolnom Kubíne (1856). Neskôr ho vymenovali za vicearchidiakona a škôldozorca dolnooravského okresu. Od roku 1872 pôsobil ako dekan dolnokubínskeho okresu. Zo zachovanej korešpondencie medzi ním a Františkom Richardom Osvaldom vieme, že bol od mladosti telesne slabší a často chorľavel. Krátko pred svojou smrťou sa zotavoval v Rumunsku, odkiaľ odišiel k synovcovi Jánovi Kohuthovi, katolíckemu farárovi v Banskej Bystrici. Zomrel 16. júna 1900 na svojej fare v Dolnom Kubíne.

Do literárnej a organizačnej činnosti študujúcej slovenskej mládeže sa zapájal už ako bohosiловец. Drobnejšie práce publikoval v časopise Cyrill a Metod, ktorý redigoval Michal Chrástek. Jeho vzácne biografické portréty cirkevných a kultúrnych činiteľov sú roztrúsené na stránkach viacerých dobových periodík, najmä však v Katolíckych novinách a Literárnych listoch. V rokoch 1888 – 1892 uverejnil v Katolíckych novinách obsiahlu sériu biograficko-bibliografických medailónov o predstaviteľoch národnej literatúry a kultúry pod názvom Pomník zásluhám. Bol

iniciátorom literárneho združenia, z ktorého sa zrodili tri obsiahle zväzky prepychového almanachu Tovarišstvo. Kohuth má v nich uverejnené mimoriadne cenné štúdie, týkajúce sa dejín bernolákovského Slovenského učeného tovarišstva (1792) a jeho priaznivcov. Čitateľovi predostiera po-

množstvo nových poznatkov o slovenských katolíckych dejateľoch, na základe ktorých musel korigovať svoje ideologicky podfarbené názory aj literárny historik Jaroslav Vlček. Na stránkach svätovojeťskej Kultúry na to poukázal Ján Pöstényi: „Vlčkove Dejiny literatúry slovenskej hodne

desaťročia zhromažďoval a triedil literárne pamiatky slovenskej minulosti, ktoré vášnivo zbieral na cestách po oravských mestechách, dedinách a usadlostiach. Prekútal mnohé farské archívy a knižnice, v ktorých nachádzal zabudnuté diela slovenských spisovateľov. Nie nadarmo ho Ján Sedlák označil

pri štúdiu dejín oravských obcí a farností. Prostredníctvom Štefana Halušku sa k nemu dostal spišský historik a kanonik Jozef Hradský, ktorý ho publikoval vo svojom diele Additamenta ad Initia. Hradský patril medzi osobných priateľov Kohutha, študoval s ním teológiu a udržiaval s ním korešpondenčné styky. Časť dokumentov prevzal z Kohuthovej pozostalosti aj poľský autor Vladislav Semkowicz, ktorý v roku 1932 vydal nákladom Tatranského múzea v Zakopanom knihu ku starším dejinám hornej Oravy. Jej prvú časť venoval pamiatke Jozefa Kohutha.

Kohuth zanechal svoje stopy aj v spolkovom živote. Ako člen Matice slovenskej a od roku 1865 aj ako jej oravský jednatel propagoval a rozširoval matičné hnutie. Spolu s desiatkami národne uvedomelých kňazov stál pri zrode Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). Jeho kvality a oduševnenie za zjednotenie slovenských síl a ich zapriahnutie do ľudovýchovnej činnosti si všimol aj Andrej Ľudovít Radlinský, ktorý ho z poverenia arcibiskupa Jána Šimora navrhol spolu s ďalšími jedenástimi kňazmi do prípravného výboru spolku. Kohuth videl v spolkovom živote lepšie možnosti uplatnenia slovenských literátov a využitia ich schopností na vzdelávanie pospolitého ľudu.

Poukazoval na odrodilstvo, nezáujem a pohodlnosť mládež inteligencie, mrhanie národnými silami, ich zbytočné trieštenie a slabú organizovanosť. A nielen poukazoval a kritizoval, ale išiel aj príkladom. Veľmi výstižne to v roku 1940 zachytil Ján Sedlák: „Jozef Kohuth vidí najpovážlivejší, národu škodlivý zjav, v unikaní kultúrnych hodnôt, zo slovenského života na cudzie, nepriateľské vody, v odrodilstve slovenských duší. I nesporné talenty, ktoré v cirkevných literárnych školách sa sľubne rozvíjali, v živote uviazli na križovatke bezradnosti a dali sa na pohodlnú cestu s oficiálnym prúdom. Odtiaľ Kohuthova snaha zorganizovať rozbité sily, nedovoliť unikať zjavným hodnotám z nášho prostredia, napomáhať ich a objavovať každý cenný literárny prejav, ktorý môže veľa znamenať pre pokrok národnej myšlienky.“ Kohuthove snahy oceňovali aj evanjelici a zdôverovali sa mu nielen v národných, ale i vo svojich osobných veciach (Vajanský, Hviezdoslav, Škultéty).

Kohuth napriek svojmu národnobuditeľskému zaniu a pozoruhodným literárno-vedeckým aktivitám nepatrí medzi osobnosti, známe širšej verejnosti. Mohli by sme ho označiť skôr za skromného a uzavretého „kabinetného“ historika, ktorý pestoval kontakty v rámci užšieho kruhu kultúrnych činiteľov. Jeho veľmi blízky a dlhoročný spolupracovník František Richard Osvald v tejto súvislosti o ňom poznamenal: „Kohuth pracoval ticho. Jako málo vychádzal zo svojej fary, ktorá sľaby v raji leží, tak vyhýbal širšej verejnosti – jako spisovateľ málokedy podpísal sa celým svojim menom – ale duchom svojim zasahoval ďaleko široko okolo seba a vplýval, povzbudzoval a posilňoval, budil život a radoval sa z každého i najnepatnejšieho jeho prejavu.“

FRANTIŠEK SKOVAJSA

Literárny historik Jozef Kohuth

(1828 – 1900)

drobné údaje o vzniku tohto kultúrneho stánku, presný menoslov členov a zaujímavé profily málo známych či neznámych literátov. Disponoval rozsiahlym pramenným materiálom, ktorý sám nestihol spracovať a tak viaceré začaté práce zostali žiaľ len vo fragmentoch a náčrtoch.

Kohuth svojimi štúdiami priniesol do historiografie

pourážali katolíkov podaním týchto dejín hodne stranicky a bez vedeckoskúmateľskej práce. Kohuth bol prvý, ktorý protestoval proti takémuto neobjektívnemu nastoleniu literárnych a národne-buditeľských prác slovenských dejateľov a čo je hlavné, neostal len pri kritike.“

Veľkú pozornosť venoval aj svojmu rodnému kraju. Celé

za „najusilovnejšieho hľadača slovenských literárnych starín.“ Kohuth totiž plánoval vydať obsiahlu monografiu o dejinách Oravy, no nestihol ju dokončiť. Niektoré časti z chystaného diela uverejnil v Slovenskom letopise, Slovenských pohľadoch a Katolíckych novinách.

Zozbieraný materiál poslužil viacerým jeho nasledovníkom

*Môj Bože, pozri v kraje naše...
Kunovian Jozef Bánsky 1919 – 1956.
Výber z ranej tvorby.
(Editor Katarína Bánska).
Senica : TSK – Záhorská knižnica,
2019, 96 s.*

Meno Jozefa Bánskeho patrí v dejinách slovenskej literatúry či poézie medzi málo známe. Posiaľ bola k dispozícii len publikácia Univerzitnej knižnice z roku 1997, zborník Osobnosť a dielo Jozefa Bánskeho. Chýba však ucelenejší výber z jeho

za Hlinku a jeho politiku bolo tak veľké, že na Hlinkov pohreb do Ružomberka odišlo niekoľko trnavských študentov na bicykloch... O následnom dosiahnutí slovenskej autonómie zas napísal: „Nemusím ani zdôrazňovať, ako kladne a s radosťou sme prijali tento vývoj“, čo platí aj o prijatí 14. marca 1939, vyhlásení samostatného Slovenského štátu.

V r. 1940 Bánsky nastúpil na štúdiá na UK v Bratislave (odbor slovanská a germánska filológia). Bol aktívnym členom Ústredia sloven-

pre medzinárodnú výmenu publikácií.

O dva roky, v r. 1951, začal prednášať poľskú literatúru na Filozofickej fakulte UK.

18. januára 1956 tragicky zahynul pri dopravnej nehode pri Toryskách na Spiši. Mal 36 rokov.

V knihe sa nachádza aj stať profesorky slovanskej filológie Jagellonskej univerzity Márie Bobrownickej, kde rekapituluje Bánskeho diela z polonistiky: Ide o 65 položiek, prekladal najmä poľský romantizmus a dielo Adama

Kunovian Jozef Bánsky

literárno-historického (kritického) ako aj básnického diela. Tento nedostatok čiastočne vyplňuje pamätníca k jeho storočnici, ktorú vydalo Záhorské múzeum v Senici, v spolupráci s Trnavským samosprávnym krajom, za podpory Mesta Senica a Poľského inštitútu v Bratislave. Autorkou myšlienky a hybnou silou bola Katarína Bánska, dcéra Jozefa Bánskeho.

Okrem životopisného prehľadu obsahuje aj ukážky z jeho poézie, prózy či výber z poľských prekladov.

Vo svojom príhovore Bánskeho hodnotí básnik Teodor Križka či jeho bývalý spolužiak prof. Anton Košťál a profesorka Jagellonskej univerzity Maria Bobrownicka.

Jozef Bánsky sa narodil 31. decembra 1919 v Kunove, dnes m. č. Senice. Už ako gymnazista na Štátnom reálnom gymnáziu v Trnave bol literárne činný, prispieval do študentských časopisov i almanachov. Písal básne a krátke prózy. Publikoval pod pseudonymami Andrej Devan či Rudolf Čepan.

O atmosfére na trnavskom gymnáziu v zlomovom roku 1938 hovorí jeho spolužiak Anton Košťál. Spomenul, že nadšenie gymnazistov

ského katolíckeho študentstva. V r. 1943 – 1944 bol poslucháčom slavistiky na Univerzite M. Luthera Halle – Wittenbergu, potom aj vo Viedni. Témou jeho dizertačnej práce boli Slováci na štúdiách v Halle, ktorú obhájil v jeseni 1945. Publikoval v časopise Verbum, ktorý bol tribúnov katolíckych intelektuálov. časopise bol aj redaktorom – kým tento štátny orgán v r. 1948 nezlikvidovali. Prispieval i do Literárno-historického zborníka Matice slovenskej.

V roku 1945 sa stal asistentom v Seminári slovanskej filológie na FF Slovenskej univerzity. Absolvoval študijné pobyty na univerzitách v Belehrade, Záhrebe i Lublane, kde sa venoval jazyku a literatúre južných Slovanov. V r. 1948 absolvoval pobyt aj na Jagellonskej univerzite v Krakove, kde sa vyformoval ako polonista.

Po „víťaznom februári“ v jeseni 1948 musel ako katolícky intelektuál odísť z Filozofickej fakulty. Bol preložený do Univerzitnej knižnice. Tu sa náplňou jeho práce stalo spracúvanie knižných konfiškátov, najmä zo zlikvidovaných kláštorov. V r. 1949 založil samostatný referát

Mickiewicza. „Jeho preklad patrí k tomu najlepšiemu, čo je do slovenčiny preložené z poľskej poézie“, hodnotí.

Jeho predčasná smrť zabrzdila ako slovenskú polonistiku, tak poľskú slovistikú.

Osobitne možno spomenúť i preklad básne Júliusa Slowackého „Uprostred nehôd Pán Boh uderí“ z roku 1848, kde poľský poeta prorokoval nástup slovanského pápeža. Bánsky ju preložil počas študijného pobytu v Krakove, presne sto rokov po jej vzniku, v roku 1948. Aj keď tlačou za jeho života preklad nevyšiel (až po r. 1990), na Slovensku sa širil ako samizdat a svojou aktuálnosťou zažiaril po nástupe Jána Pavla II.

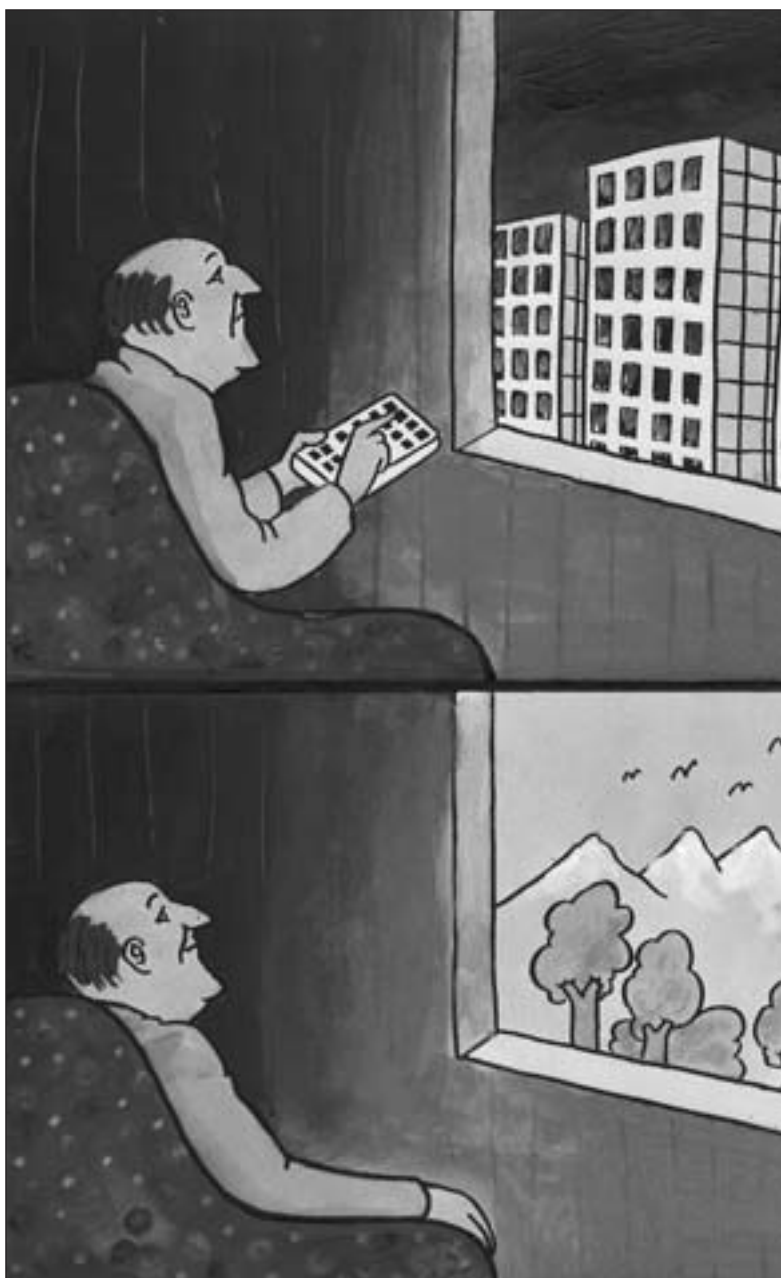
Edičnému počínu, ktorý zaplňuje ďalšie z povestných bielych v encyklopédii osobností Slovenska sa možno len potešiť. Len publikovaním a odkrývaním pravdy možno navrátiť historickú pamäť. A odstránený či pošliapaný osobnostiam aj česť. Hoci len „in memoriam“...

Bolo by vhodné, aby bohaté, no roztrúsené literárne, poetické či prekladateľské práce Jozefa Bánskeho vyšli v súbornom vydaní.

MARTIN LACKO

Zo skicára Andreja Mišanka

V mnohých slovanských krajinách slávia štátny sviatok Deň slovanskej písomnosti a kultúry. Pri tejto príležitosti Centrum slovanských kultúr v Moskve spolu s jeho riaditeľkou Jelenou Marčenko usporiadalo on line “maratón” recitácie básnikov slovanských národov. Dovedna sa tak počas takmer osemdesiatich minút prenosu predstavili všetky slovanské literatúry. Slovenskú poéziu zastupovali hneď traja básnici: Teodor Križka, Jozef Leikert a slovensko-macedónsky autor Zvonko Taneski.

Škoda, že podobný nápad nenachádza uplatnenie aj u nás. Viem si predstaviť “maratón” duchovnej

poézie v kresťanskom rádiu alebo dokonca televízii. Ved' v informačnej dobe nie je nijaký problém usporiadať videokonferenciu prostredníctvom sociálnych sietí alebo mobilnej komunikácie. Možno by sme sa tak priblížili k okamihu, kedy by sa u nás objavil napr. monumentálny pamätník hlaholike ako v Chorvátsku, alebo by napr. na Námestí slobody v Bratislave vznikol Chrám sv. Cyrila a Metoda, patrónov Európy, ako túžil majster Mikuláš Klimčák, prípadne Sv. Gorazda, slovenského rodáka, učeníka svätých vierozvestov, ktorému sa pripisuje autorstvo cyriliky.

TK

(Pokračovanie zo 4. strany)

Každá taká báseň, pieseň, výtvarné dielo, ktorá používa slová a obrazy v celej plnosti ľudského, ich historického bohatstva a významu je snahou prekonať prázdno kotvou do súcna. Moderna však neteší, nedáva povznesenie, iba poučuje. Namiesto umeleckého zážitku a katarzie nastupuje parazitický svet z druhej ruky. Modernizmus znamená exkomunikáciu prirodzeného ľudského. Svojou intelektuálnou povýšenosťou vytvára svoju náboženskú formu používania rozumu. Rozumu vždy excitovaného, tvoriaceho vlastnú rehoľu abstraktnosti. Záver XIX. storočia sa niesol v tomto znamení „oslobodzovania“ umenia od starých pút. (My sme tu zažili podobné „oslobodenie“ v roku 1945.) No nejako sme ho nakoniec prežili, aj keď v troskách, tak dúfajme, že aj ozaistené umenie prežije týchto „oslobodzovačov“ a popieračov starého. Moderna, tieto krysiu dostihy učencov abstrakcie a prorokov prázdnoty je momentálne na výslni. A zrejme ešte dlho bude, veď kto by len tak ľahko opúšťal vydobyté pozície nadradenosti? Ktoré navyše vydávajú za výsledok „objektívneho“ a „zákonitého“ vývoja spoločnosti. A svoju nízkosť srdca, vyprázdnenosť a nenávisť si kompenzujú pestovaním abstraktnej nadradenosti a z vysokého stolca kopú do všetkého ostatného. Ale výlučnosť tých pavúkov riedkych slín sa v budúcnosti predsa len ukáže rovnaká, ako výlučnosť stredovekých bludárov a sektárov, ktorí inhalovali a varili svoj mozog v špeciálne namiešaných alchymistických šťavách pri splne mesiaca. Okrem stohov kníh, ktoré už nikto nečíta, tu zostane spomienka na nich ako také jarmočné estetické ozvláštnenie pre budúce borgesovské hračky, ako klasické panoptikálne kuriózum.

3.3. Hra. K tomu čo chcem napísať v poslednom bode, je nutné spomenúť ešte fenomén hry. O hre už sú popísané stohy kníh, pre náš účel postačí zvoliť si ako východiskový bod knihu Eugena Finka „Hra ako symbol sveta“. Toto nebude pátranie po „prvých príčinách“ sveta, ako sa to začalo už u predskratikov a putovalo to po celých európskych dejinách filozofie. Bude to iba pokus čo najlepšie vystihnúť javy nášho sveta a života, pokus pristihnúť súcno takrečeno v odkrytosti, aby sme sa mu mohli čo najviac priblížiť. Heidegger pre to používa grécky výraz „alétheia“, neskrytosť, čo je preňho najlepšie vystihnúť slova pravda. No keďže náš svet je mimoriadne zložitá a zapletená záležitosť, ani pomocou takého priesačného pojmu ho veľmi často nevieme pochopiť. Iste, nie vždy a všetko sa dá pochopiť, a potom – ani to nie je vždy nutné. A tak sme rovno vhupli do hry. Aj keď tento článok je zamyslenie nad myslením, nebudeme tu sledovať Finkove vývody o myslení o hre, ktoré zotráva v hraní, iba odciťujeme vetu zo záverečnej, zhrnajúcej kapitoly: „Ľudská hra je mimoriadne význačný spôsob, ako sa rozumejúci pobyt vzťahuje k celku toho, čo je, a necháva sa prestúpiť jeho rytmom; v ľudskej hre ožaruje celok sveta sám seba a v tom, čo je vo svete, v konečnom necháva vysvitnúť rysy nekonečnosti“. Ináč povedané, hra, tak ako tvorba, dáva bytiu magickú dimenziu.

Najznámejšia práca o hre je kniha Johana Huizingu „Homo ludens“, kde takrečeno definuje hlavne pojmy, na ktoré potom nadväzuje množstvo autorov či už kriticky či rozvíjajúco. Jeden z najdôležitejších pojmov je

Fileikasía

Zamyslenie nad myslením

samotná definícia hry. Pre naše účely uvediem, ako ju z Huizingových východisk mierne upravil Roger Caillois v knihe „Hry a ľudia“. Ako správny dedič francúzskeho racionalizmu nielen spravil prehľadnú typológiu hier, ale aj spresnil základný Huizingov popis hry, ktorý je všeobecne akceptovaný. Stručne si ho uvedieme. Podľa neho hra je činnosť bytostne:

1. slobodná
2. vydelená z každodenného života
3. s neistým priebehom a výsledkom
4. neproduktívna, nevytvára majetok
5. podriadená pravidlám
6. fiktívna a iluzórna.

Ak by sme však chceli pokračovať v ceste, ktorú navrhol Eugen Fink a považovať hru za symbol sveta, musíme spraviť určitú revíziu týchto bodov.

Hneď prvý bod nám nesedí. Považovať hru za výraz slobody je len literárny zvrat napnitej hrude. Všetci a všetko je predsa spútané slobodnou hrou síl, čiže je to len tautológia, na druhej strane, sily, ktoré ak na seba narážajú, sa môžu javiť aj ako zábrana určitých „slobodných“ prejavov. A na jednoduchej roviny hry, keď si zoberieme jednu z najznámejších, futbal, ani tam napríklad nemôže hráč v poli slobodne hrať rukami.

Druhý bod nesedí zase v našom prípade, keďže všetko považujeme za hru, nielen napríklad futbal. Aj každodenný život je hrou so silami osudu a s našimi obmedzeniami a možno práve tá najobyčajnejšia každodenná hra je tá najriskantnejšia a najromantickejšia, miestami sankcionovaná aj trestom najvyšším.

Tretí bod, neistota priebehu aj výsledku sedí, ešte s k nemu vrátime.

Naopak, v našom prípade vôbec neplatí bod štyri. Okrem toho, že práve naše hry so životom a v živote vytvárajú všetko, vrátane majetku, neplatí to celkom ani v športových hrách. Ešte tak pre dedinských chlapcov, ktorí si na lúke dajú školské tašky ako tyčky, ale určite už nie pre nejaký Real Madrid, alebo aj pre hazardné hry. Súčasná profesionalizácia športu prináša síce pre estetov hry veľa sklamaní, na druhej strane je to ilustratívny príklad pre to, ako hry športu vrastajú do náročnej hry života. Či sa nám páčia všetky aspekty, to je už iná otázka.

Piaty bod o pravidlách platí: spolu s bodom tri, neistotou, sú pravidlá to najdôležitejšie a najpresnejšie, čím môžeme hru definovať.

No a bod šesť, že hra je len fiktívna, sprevádzaná pocitom neskutočnosti, môžeme brať len ako slabšiu metaforu toho, že život netreba brať veľmi vážne.

Takže ak chceme brať hru ako celostnú záležitosť, zostali nám dve základné veci, ktoré ju definujú, rovnako dôležité: pravidlá a náhoda.

Pravidlá samozrejme nie sú len rozmery ihriska či ofsajd, pravidlá sú prakticky všetko, čo tvorí štruktúru nášho sveta, podľa ktorých je postavený, či naše reakcie na podnety – pravidlo je aj taká gravitácia, či poučky o tepelnej rozťažnosti. Ak si chceme dobre zariadiť život, mali by sme sa snažiť ich poznať čo najviac, tak ako futbalista tiež potrebuje poznať

pravidlá. Bez základných znalostí pravidiel, napr. že sa hrá len nohami, vlastne ani nemôže začať hrať. A taký šachista bez pravidiel je už úplne nemysliteľný. Na druhej strane, kvalita jeho hry nezávisí až tak od toho, či ich pozná ozaj dokonale, tak ako dobrý sedliak tiež nemusí vedieť definovať entropiu, aby mal dobrú úrodu, stačí, keď intuitívne načúva hlasu prírody a jej základným pravidlám. Grécki filozofi nazývali vnútorný základ a niť pohybu bytia logos, čo boli vlastne jeho pravidlá, aj keď v metafyzickej rovine. Keby neexistovali pravidlá, nemohlo by ani existovať nič poznateľné. Až tie dávajú životu formu, tak ako napríklad rôznym umeleckým smerom, ktoré majú tiež svoj vnútorný kánon. Súčasné snahy o amorfnosť, beztvornosť sú iba cestou zániku európskeho umenia, rovnako ako snaha o rovnocennosť všetkých tvarov a ich nezmyselné hromadenie.

Náhoda, neistý priebeh je druhý základný fenomén nášho bytia. Pokiaľ pri pravidlách sme boli bližšie k fyzike, pri náhode sa ocitáme viac na poli filozofie a jej pojmoch ako kauzalita či možnosti poznania. Veľmi zjednodušenie by sme náhodu mohli označiť ako výpadok platnosti kauzality, keď rovnakej príčine by mal zodpovedať rovnaký výsledok. Alebo aj ako nedostatok východiskových údajov či ich neznalosť. Ľudia bežne frflú na náhodu, keďže sa nemôžu dokonale pripraviť na zvládanie života racionálnym myslením. Neuvedomujú si, že náhoda dáva nielen čarovné chvíle napätia, nečakanej krásy a teda samotnú hru života, ale že je priam podmienkou života a hry. Veď ani Maradona netrafil vždy bránu tak ako chcel. Pri dokonale strojovo fungujúcej kauzalite by svet bol iba zakonzervovaná stála smrť. Neživý stroj. Problém kauzality bol stáročia jedným z hlavných filozofických problémov, a dodnes je, no už David Hume bol veľmi skeptický pri posudzovaní jej možnosti poznania. Rovnako skeptickí sú aj súčasníci, najmä pri prehĺbení poznania prírodných zákonov a ich štatistickej povahy. Iba časť súčasných politikov toto odmieta brať na vedomie, vo svojej supermanskej obmedzenosti totiž veria, že ich ideológia pozná všetky príčiny a následky a keď ešte nie, tak sa dajú ľahko naštudovať, veď na čo máme „rozum“ a knižnicu plnú „klasikov“. Takže stačí odstrániť tie zlé príčiny, ktoré oni samozrejme vedia dokonale presne definovať, a odrazu máme raj na zemi. Čiže nejaký prípad progresívneho stroja, ktorý sme už spomínali.

Trochu iný príklad je moderna, ktorá preferuje umelú, premyslenú „náhodu“ a chce ju generovať úmyselne. Čiže nakoniec nemáme náhodu, ale sterilný dogmatizmus. No len ozaistená náhoda prekvapí a oživuje. Človek bez zásadného zmyslu pre hru neznáša akýkoľvek pocit neistoty, chce istotu za každú cenu a aj preto ľahko naskočí na takmer každé lákadlo, ktoré mu ponúknu prešibani obchodníci s ideológiami.

Nakoniec sa ale trochu vrátime aj k fyzike. Aristoteles tvrdí, že náhoda je možná iba u človeka, čo vyjadruje aj

vanie váhy životu.

Nie nejaké úsilie o sebauplatnenie vyvoláva hru, hrou je už samotné úsilie.

Hra nie je krásna, hra je krása.

Hra nemá účel, hra je.

Hier je strašne veľa – od prvoplánového športu cez umenie a kultúru až po hry o prežitie.

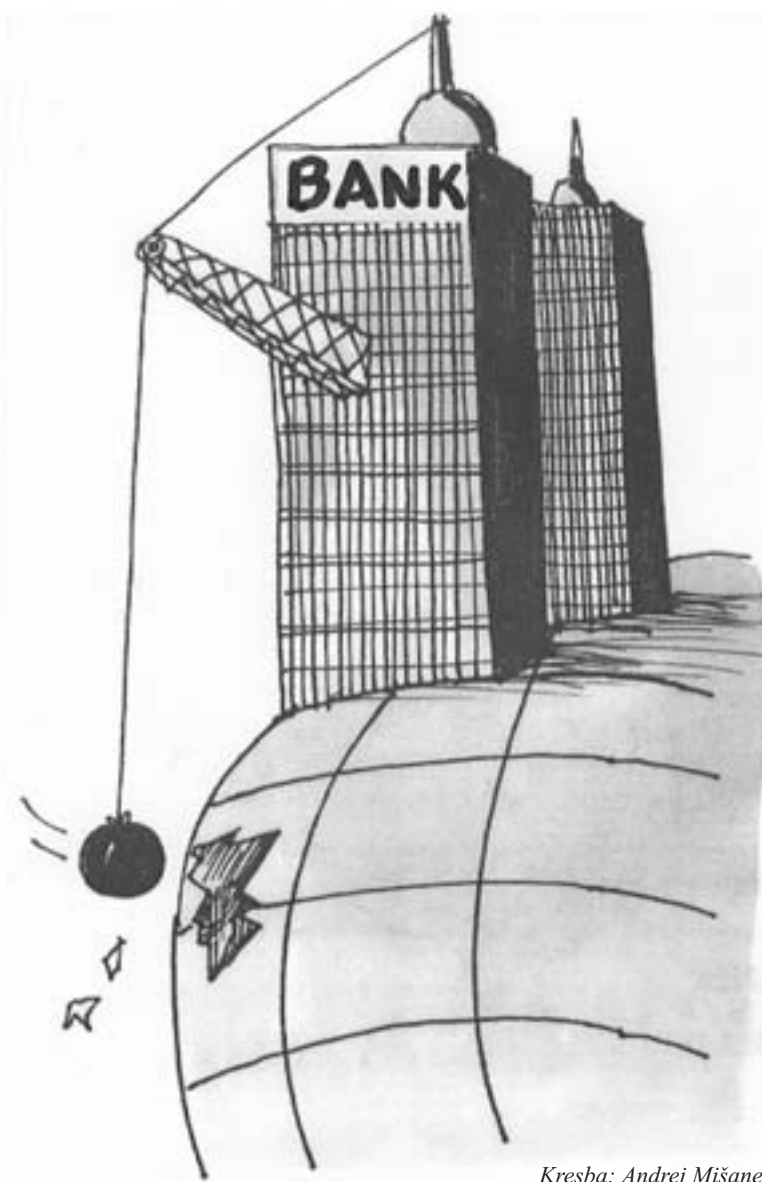
Vôľa k hre – vôľa k rozdielnosti siločiar, k životu. Statická jednota je smrť.

Pravidelnosť je len náhodný prvok v nepravidelnom svete.

A poslednú kocku hodí klasik Herakleitos:

Vek je hrajúci sa chlapec, sem a tam kladúci kamienky: chlapčenské kráľovstvo.

3.4. Ešte pár poznámok k nezávislému mysleniu, ktoré som z estetických dôvodov nazval aristokratické. Jedna z príčin, že abstraktné myslenie dosiahlo svoje ozaj vysoké intelektuálne výšiny je okrem prirodzeného bádateľského inštinktu tá, že reagovalo na večný strach človeka z neznáma a hľadalo všetky možné prostriedky, ako prekabátiť osud. Tento strach však na druhej strane paradoxne obmedzuje myslenie tým, že všetko podriaďuje jeho racionálnej stránke v iluzórnej nádeji, že technikou od seba odozenie všetko zlé. Ako domorodci v Novej Guinei. Aristokrat sa naopak vyznačuje odvahou k životu. Veď bez odvahy ani sloboda nie je možná. Prvotným cieľom nie je neprehrať, ale hrať. Aristokratické myslenie, pevne vsadené v tradícii, považuje snahu o pokrok za niečo plebejské a smiešne, pretože žije vo večnosti. Odvaha ku skutočnosti mu bráni prijímať falošné hodnoty a lacné riešenia, skôr vidí, ako naša existencia prerastá so skutočnosťami viery a transcendencie. A určite neberie svet ako absurdný nezmysel, keďže hra je krajšia. Tak ako výchova, takt, odstup, spôsoby ako aj zavedené pravidlá. Rovnako vie, že čím menej je s pokrokovým duchom doby, tým viac je človekom. Už Nietzsche písal o múdrom človeku ako mužovi chuti a vkusu, nie je to nijaká

Kresba: Andrej Mišanek

Moskovské rokovania a Košický vládny program

(Pokračovanie zo 4. strany)

Nová vláda republiky sa bude starať o to, aby pri ústavnom riešení pomeru národa slovenského a českého boli konštituované slovenské orgány zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci, tak ako to dnes má slovenský národ v SNR. O budúcom rozdelení kompetencie medzi orgány ústredné a slovenské dohodnú sa legitímni zástupcovia národa českého a slovenského.“

Vyznieva to pekne a sľubne. Nie je však dôvodom chváliť a ďakovať Gottwaldovi a českým komunistom, že ich zásluhou Slováci boli uznaní za samostatný národ a dostali väčší podiel na politickej moci, než im bol ochotný dať Beneš a jeho londýnska vláda. Je totiž nedôstojné, aby sebavedomý a vyspelý národ musel s klobúkom v ruke prosiť a domáhať sa toho, čo už mal a čo mu prirodzene patrí. Pre národ, ktorý žil šesť rokov vo vlastnom štáte, bol vládny program osnovaný v Mos-kve tragickým krokom späť, návratom do cudzieho područia, do spoluzitíia s partnerom, ktorý sa nikdy nevyznačoval štedrosťou a porozumením voči svojmu slabšiemu bratovi.

Českí komunisti boli voči požiadavkám delegátov SNR veľkorysejší než české buržoázne politické strany, ale ani oni neboli ochotní vyjsť im v ústrety vo všetkom, čo žiadali. Konkrétne sa to dá ukázať porovnaním toho, čo Slováci „očakávali“ v Memorande SNR, s tým, čo v VI. kapitole Košického vládneho programu dostali:

1. Slovenska delegácia žiadala, aby sa nová česko-slovenská vláda oficiálne osvedčila, že sa nestotožňuje s vyhlásením česko-slovenskej exilovej vlády z 30. júna 1943, podľa ktorého jestvuje len „suverénny národ československý“.

Vláda Z. Fierlingera – ani nijaká ďalšia česko-slovenská vláda odvtedy – takéto vyhlásenie neurobila.

2. Delegácia SNR žiadala, aby česko-slovenská vláda uznala SNR za „nositeľku zvrchovanej štátnej moci na Slovensku“.

Česko-slovenská vláda ju však uznala len za „nositeľku štátnej moci“. Zvrchovanú moc si ponechala pre seba česko-slovenská vláda, v ktorej vždy mali väčšinu Česi.

3. Pretože kúpna cena slovenskej koruny bola aspoň trikrát vyššia než protektorátnej koruny a Slovensko malo na konci vojny oveľa väčšie zásoby potravín, textílií a iných spotrebných tovarov ako Protektorát, delegácia SNR žiadala, aby Slovensko bolo na prechodný čas „samostatnou hospodárskou, colnou a menovou jednotkou“.

Predstavitelia Čechov nechceli o tejto žiadosti ani počuť a rezolútne ju odmietli.

4. Slovenskí delegáti žiadali zriadenie osobitných slovenských vojenských oddielov, ktoré by slúžili na Slovensku, mali slovenských dôstojníkov a používali slovenčinu ako veliacu reč.

S touto žiadosťou predstavitelia

českých vládnych strán súhlasili, dokonca dovolili, aby sa zahrnula do Košického vládneho programu, ale sľub nikdy nesplnili.

5. Delegácia žiadala, aby česko-slovenská vláda uznala SNR za „slovenskú vládu a slovenský parlament“. Vláda to neurobila, naopak, obmedzila politickú moc SNR tým, že ju zaviazala spolupracovať s ústrednou vládou.

6. A napokon: i tie záruky, ktoré Slováci od Čechov dostali a ktoré boli oficiálne zakotvené v Košickom vládnom programe, mali iba provizórny charakter. Česká stránka rokovaní si totiž vyhradila praktické rozdelenie politickej moci pre budúcnosť. Vraj o tom sa dohodnú „legitímni zástupcovia národa českého a slovenského“. Tato klauzula stačila na to, aby sa postupne odbúrali takmer všetky ústupky, ktoré Česi v Moskve a v Košiciach Slovákom urobili.

Delegácia SNR sa vrátila z Moskvy do Košíc 3. apríla 1945. A tam, - „na pôde oslobodenej vlasti“ – nasledujúceho dňa, prezident Beneš vymenoval prvú vládu Národného frontu na čela so Zdenkom Fierlingerm. Dňa 5.apríla vláda schválila program, na ktorom sa dohodla v Moskve. V ten istý deň sa konalo zasadanie SNR, za účasti vládnej delegácie. ZdeněkFierlinger a Klement Gottwald referovali, čo všetko vláda dala Slovákom. Pri tejto príležitosti Gottwald vyhlásil vládny program za Magnu chartu slovenského národa. Bolo to priliehavé pomenovanie s poučnou symbolikou: Magna charta je stredoveký dokument (z roku 1215) a definuje vzťah panovníka k poddaným.Zo strany členstva SNR sa mu za to dostali ovácie a búrlivé prejavy vďačnosti. Zdá sa však, že slovenskí politici nepochopili, že sa stali nájomníkmi vo vlastnom dome. Pred slovenskou verejnosťou vyhlasovali svoje poníženie za veľké víťazstvo a obmedzenie svojej politickej moci – i v porovnaní s tým, čo mali v Banskej Bystrici – označovali za výdobytok slávneho Povstania.

V súkromí vlastného svedomia si však museli uvedomovať (čo inak každý rozmyšľajúci Slovák vedel), že sú vydaní na milosť a nemilosť cudzím, že hrajú a sú odsúdení hrať úlohu klienta, prosebníka a prijímateľa. Ako možno v praktickej politike očakávať, že ten, čo dáva, bude zaobchádzať ako „rovný s rovným“ s tým, komu to dáva? A je známe i to, že ten, čo dáva, má vždy možnosť vziať späť, čo záchvate štedrosti, alebo pod tlakom okolností dal.

A okrem toho: veľkorysé gestá českých komunistických i občianskych politikov boli prevažne sľuby. O komunistoch je notoricky známe, že plnia len tie sľuby a záväzky, čo vyhovujú ich „triednym záujmom“. A pokiaľ išlo o buržoáznych politikov, tí mali naporúdzi výhovorku, že moskovské sľuby a záväzky dali pod komunistickým nátlakom v cudzom nehostinnom prostredí a že teda sa necítia nimi viazaní.

V českých politických kruhoch pôsobil obsah Košického vládneho programu otrasne nie tým, čo v ňom bolo, ale viac tým, čo tam nenašli. Márne v ňom hľadali tézy, ktoré Dr. Beneš dogmaticky vyhlasoval – cez londýnsky rozhlas a odkazmi domácemu odboju – za ideologické piliere svojej politiky. Nič sa v ňom nehovorilo o právnej kontinuite Č-SR, o obnovení Č-SR v jej predmníchovských hraniciach, o platnosti ústavy z roku 1920, o suverénnom československom národe atď. Neprijemne ich vzrušilo aj uznanie Slovákov za samobytný národ a ich zrovnoprávenie s českým národom. Albert Pražák, bývalý profesor a rektor Univerzity Komenského v Bratislave a predseda Českej národnej rady, to vyjadril rozhorčene ale veľmi lapidárne: „Slováci jsou dnes uznáni košickým státnímaktem za samostatný národ a jejich jazyk za samostatnou řeč. Dosáhli toho, cochtěli v čele sesvýmAndrejem Hlinkou a Belou Tukou.“

Nielen česká, ale aj britsko-americká politická verejnosť bola prekvapená nečakanou zmenou postoja k Slovákom. Tento obrat v českom politickom zmýšľaní im bol záhadou. Väčšinou ho podkladali iba za prechodné opatrenie diktované kritikou povojnovou situáciou. V tomto zmysle analyzoval nový postoj vlády aj britsky veľvyslanec P. Nichols, ktorý takto informoval o situácii svojho ministra zahraničných vecí A. Edena:

„Prvý bod, ktorý si treba všimnúť v tejto magne charte slovenského národa..., je špecifické odvrhnutie myšlienky, ktorá sa tak húževnato pestovala v minulosti, že Česi a Slováci tvoria jeden bezpomlčkový česko-slovenskýnárod. Vláda teraz vychádza zo zásady uznania Slovákov za etnicky samobytný národ a sľubuje, že vynaloží sústavné úsilie, aby sa vo vzťahoch medzi Čechmi a Slovákmí uplatňoval princíp rovný s rovným... Ako je známe, Dr. Beneš osobne vždy stál na stanovisku jednotného česko-slovenského národa. Ale zdá sa, že nateraz zvíťazil názor, podľa ktorého Česi a Slováci sú dva osobitné národy. Logickým dôsledkom tohto názoru je aj rozhodnutie vytvoriť osobitné slovenské jednotky v česko-slovenskej armáde...“

Je zrejmé, že otázka budúcich vzťahov medzi Čechmi a Slovákmí sa dnes nachádza v kritickom stave. Súdiac podľa Gottwaldovho vyhlásenia sa zdá, že Slováci dosiahli veľký úspech vo svojich národných aspiráciách. Nemožno však predvídať, v akom rozsahu príjmu a schvália tieto ústupky, urobené východným bratom, oslobodení Česi na Morave a v Čechách. Neslobodno totiž zabúdať, že slovensko-české vzťahy majú za sebou už dlhú históriu a ich budúce riešenie sa dosiahne iba po dlhých rokovaniach a diskusiách. A keď sa riešenie konečne nájde... bude pre Slovákov menej priaznivé než je to, ktoré vyplýval na povrch súčasný vývoj udalostí.“

Boli to priam prorocké slová.

FRANTIŠEK VNUK

mŕtvola s bdelým zrakom. Od šumu a sterility všeobecnosti sa vždy odvráti ku konkrétnemu, ktoré má aj svoju formu. Aristokrat je vždy sám sebou, aj v dobrom aj v zlom, nenecháva sa posudzovať masou odchovanou novínami a televíznymi správami. Aristokrat veselo hovie svojim predsudkom, predsudky tvoria takmer kostru jeho postoja, keďže je v nich stáročná skúsenosť predkov, ich postoje a reakcie na skutočný život a nie na bludy humanistov. Vernosť predkom, ich výchove a kultúre sa nespochybňuje pri každom závane módnjej filozofie.

Predsudky sú taktiež praktickou a vyskúšanou štatistikou obyčajného človeka, ktorý si nenechal vymiškovať mozog. Takto sme sa okľukou dostali naspäť k sedliackemu rozumu, a mohli by sme pokračovať až k predsokratikom. Zdravý sedliacky rozum, popri povznesenom aristokratickom, je stálou kotvou do súcna. Žiaľ, v posledných desaťročiach tiež dosť utrpel na kvalite, keďže televízny signál sa bez ohľadu šíri rovnako na mesto ako aj na vidiek. Ale väčšina ľudí, spätých s prírodou, našťastie ešte nepodľahla načisto mechanickému pohľadu na svet, ktorý sa apriorne považuje za jediný správny a ktorý jediný vyrieši naše problémy. Už Goethe upozorňoval, že prílišné rozlišovanie, dnes by sme povedali nadmerné tréňovanie IQ, je pre rozum ničivé a rozkladné. Vysoké IQ ešte nikdy neznamenalo múdrosť, prílišné nadužívanie abstraktného myslenia rozum skôr ničí, približuje ho k stroju. A snaha podriaďiť všetko presnej kauzalite stroja je aj prejavom nenávisťi k nedokonalému ľudskému životu, či už vedomej či podvedomej. Veď aj preto je teraz toľko nenávisťi v spoločnosti, miestami pripomínajúcej studenú občiansku vojnu. A najväčšia nenávisť, ako ináč, je nasmerovaná proti reakcionárom, ktorí keby tu neboli, tak by naša progresívna mladá konečne nastoliť raj na zemi. Nebolo by ich treba zase kynožiť, ako súdruhovia majú vo zvyku? Pár miliónov mŕtvych hore-dole, veď za raj na zemi to stojí. Táto nenávisť je už navyše dlhodobá živená zo spodných zdrojov dogmatického a vysušeného puritanizmu.

Naši progresívcí, vzorní synčekovia starých boľševikov, nechápu, ako mohol niekto považovať za plod vysokej múdrosti vetu viem, že nič neviem, ktorá sa nenápadne prenáša už od starých Grékov, cez stredovekých scholastikov až po dnešných kontrarevolučných zadubencov, ktorí nechápu najmodernejšie filozofické, psychoanalytické, štrukturalistické a postmoderné smery a ktorí by stále zaťahovali našu mládež do bahna reakcie. Ale, práve a výlučne vďaka takým staromódnym zadubencom sme ešte tu. Veď zatiaľ všetky tie najpremyslenejšie konštrukcie a najdokonalejšie projekty krásneho nového sveta s obrovským rachotom skrachovali, aj s mega počtom mŕtvov.

Aj keď naďalej veľa toho nevieme, stále sme tu. Ešte stále. Napriek všetkým kazom je svet naďalej aj čarovný, aj pekný, aj rozmarný, občas sa ešte nájde aj nejaké umenie, a keď nás naši progresívcí neprevalcujú až tak ako to dokázali v Rusku v roku

1917, či u nás v roku 1945, tak aspoň kúsok dobrého, aj keď neúprosného sveta si tu vieme spraviť aj naďalej. Tak ako vo všetkých lepších aj horších časoch. A kvôli historickému zákonu kyvadla môžeme v sebe stále živiť trochu nádeje.

3.5. FILEIKASÍA. Už len stručne. Čo k tejto téme je dokonale štýlové. Načo písať strany a strany o postoji, o geste? Len treba chytiť tón.

Otázka je, prečo sa jeden dospelý chlap venuje filozofovaniu? Keď vychádzame z prekladu slov toho zloženého názvu – láska a múdrosť, tak sa to trochu vyjasňuje. Áno, máme radi toto hútanie o tom, čo sme, kde sme. Bez toho, aby sme si robili akékoľvek ďalšie nároky. Ale čo sme viac? Milovníci alebo hľadači? Ja si myslím, že najskôr hľadači, čo vyjadruje aj našu pokoru k nepoznatelnému súcnu a skromnosť. Ale aby to nestratilo tú hlavnú črtu, našu priklonnosť a lásku k svetu, musí tam zostať aj to filo, filein. Takže milovníci hľadania. A aby sme zostali v tradícii, grécke slovo pre hľadanie je eikasía. Aristoteles nazýval hľadanie pravdy pomocou mýtov filomythos a v neskoršom veku priznával, že čím je starší, tým viac je filomythoteros. Čo je podobné, ale nie je to to isté. Prirodzený skeptik vidí, že od tých čias rozum, obkľúčený obmedzeniami praktického života a ťažko zvládateľnými vášňami veľmi nepokročil. Možno IQ, ale to skôr na škodu dobrého života. Staré grécke výroky sú dodnes meradlom múdreho postoja. Takže by som pre toto hľadanie navrhol slovo fileikasía (φιλεικασία). Láska k hľadaniu. K nevypovedateľnému, k emotívnym pozostatkom našich konaní, chuť chlapa zapojiť sa do večnej hry sveta bez toho, aby sme čakali, že práve voči nám bude milosrdný... Fileikasía aj ako archeológia duše. Veď všetko čo ozaj potrebujeme pre život, už všetci dávno vieme. A presne, tak sa nebojme ani hádať. Koľko tisícročí sme už prežili bez toho, aby sme pochopili svet – a ideme ďalej. Len trochu odvahy, opatrne zvažujúce nie je to hlavné v živote. Čítanie, dohady, náлады sú vnímavejšie voči svetu ako racio, sú otvorenejšie tomu, čo je, súcnu. C. S. Lewis pekne povedal: kto všetko prekukne, nevidí nič. Tie najdôležitejšie veci života sa dajú vyjadriť len umelecky, rozumové pitvanie je dobré iba na mŕtvoly. Mimočodom – Slováci sú všetci umelci, len nie všetci sa ešte stihli prebudiť. Aj preto majú také pekné dcéry. Ale už je načase vyliezť spod Sitna, a hlavne prestať čítať noviny. Veriaci, milujúci básnik nám určite povie o živote viac ako tisíc sterilne kritizujúcich akademikov. O to dôležitejšia je rodina, tradícia, štýl, gesto. Prirodzená rozmanitosť božského diela ako protipól prehnanej snahy o originalitu, ktorá iba ničí nevinnú hru sveta. Chýba jej totiž to hlavné: rozmar a dotyk motýlieho krídla.

Fileikasía však nemusí byť vždy iba veľké gesto, mávanie šablou z vysokého koňa. Niekedy stačí iba preložiť slamku. Ale tým smerom, o ktorý nás mlčanlivo prosia naše deti a ktorým nám oddávna ukazujú naši predkovia.

JÁN LITECKÝ ŠVEDA

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *Teodor Križka* – Cena jedného čísla je 1.60 € (ročne 33,60 €) – Časopis vychádza každé dva týždne, s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky prijíma Slovenská pošta na elektronickú adresu: ganisinova.renata@slposta.sk – Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. Box 164,

820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418091 alebo 02/54640949 – Registračné číslo: EV757/08 – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – Internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky

Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava

Telefón: 0911 286 452

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o..

Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.

IČO: 35 734 710

Dlhoročný politický väzeň, výtvarník, básnik. Narodil sa 3. marca 1931 v Gbeloch. Otec Jozef a matka Johana rod. Zámečníkova pochádzali z Gbelov, mali 5 detí, Hieronym bol najmladší. Jeho brat Ján bol tiež politickým väzňom a mal umelecké nadanie, bol hudobníkom v SLUKU v hre na husle a flautu. Hieronym v rokoch 1946 - 1948 študoval na strednej priemyselnej škole, textilnom oddelení v Ružomberku.

Ukončenie štúdia vystriedala väznica, kam sa dostal po ilegálnom prechode hraníc, pre ktorý sa rozhodol so spolužiakmi Milanom Kvakom a Štefanom Mazurkovičom. Chceli emigrovať, vo vidine lepšej sebarealizácie v Amerike. Hranice prekročili 20. septembra 1948 v oblasti Domažlíc len tak naľahko, bez peňazí i teplejšieho oblečenia. Skončili v záchytnom lágri v Regensburgu, kde sa zdržiavlo 300 - 700 utečencov. Tu čakali na udelenie utečeneckého pasu. Ako dôvod uviedol vylúčenie zo školy a hrozbu, že za svoj postoj k režimu bude odsúdený na pobyt v tábore nútených prác. 14. októbra sa Mokrohajský s Mazurkovičom rozhodli, že sa vrátia do ČSR pre oblečenie. Prekročili hranicu, v Kdyni prespali v hoteli, Mazurkovič pokračoval v ceste do Ružomberka, chcel svojho priateľa Viktora Dávida previesť cez hranice na Západ. Dohodli sa, že sa stretnú v Gbeloch u Hieronymových rodičov. Odtiaľ cez Kúty cestovali do Prahy a Domažlíc, prešli hranicu a vrátili sa do Regensburgu. O pár dní lágrový sudca dr. Vagačský Mazurkoviča poveril, aby sa s priateľom Olosom vrátili na Slovensko a previedli cez hranicu jeho manželku. Pri prechode hraníc v oblasti Domažlíc Mazurkeviča zatkli Olosovi sa podarilo ujsť. Mokrohajský zistil, že utečenecký pas nedostanú a poverilo sa, že budú prevezení do pracovného tábora v Nemecku. Vtedy mu navrhol tiež nepreverený Jozef Fecko, že najlepšie spravila ak ujdú z Regensburgu a prejdú do Salzburgu. 15. decembra cestovali cez Mníchov do Salzburgu. Tu ho nahovoril Anton Malý, človek zo skupiny Ferdinada Ďurčanského, aby si urobil krátkodobý vyzvedačský kurz a dostal úlohu zajať na Slovensko, odtiaľ priniesť úradné tlačivá, bianko osobné preukazy, špeciálne mapy, úradné pečiatky, legitimácie KSS, Spolku slovenských partizánov a iné. Jeho spoločníkom na ceste bol Ján Criak, ktorý mal tiež svoje úlohy. Cez Viedeň sa dostali vlakom do Marchegu a naskočili na nákladný vlak, ktorým sa sa 13. apríla 1949 doviezli do Devínskej Novej Vsi. Hieronym prechodil za týždeň kus Slovenska, Žilinu, Banskú Bystricu, Košice, Medzihradie. Odchod mali naplánovaný na 28. apríl, keď zistili, že sú sledovaní rozhodli sa odísť o deň skôr, keď zmeškali vlad do Kútov, Štb obidvoch zatkla. So svojimi spolužiakmi, s ktorými utiekol sa po odsúdení už nikdy nestretli. V procese s 12 obvinenými, do ktorého boli zaradení oni aj tí ktorí im pomohli získať žiadané veci 7. júna 1949 bol obžalovaný a 16. júna odsúdený ako 18 ročný

za velezradu a vyzvedačstvo na 15 rokov, obžaloval ho štátny vice-prokurátor JUDr Anton Rašla. Ján Cyriak, ktorý sa v procese stal hlavným obžalovaným dostal doživotie, brat Hieronyma Ján dostal 5 rokov, ostatní, ktorí im pomáhali získať požadované materiály dostali tresty od 5 mesiacov do 10 rokov. Odvolací súd 27. júla 1950 v Prahe jemu i Ciriakovi trest potvrdil. V roku 1949 po odsúdení v bol väznený v Leopoldove, kde zažil troch študentov trenčianskeho gymnázia Alberta Púčika, Antona Tunegu a Eduarda Tesára, odsúdených na smrť, popravených 20. februára 1951 o čom napísal dojemnú črtu.

Politický väzeň, výtvarník, básnik Hieronym Mokrohajský

13. mája 1951 bol eskortovaný na jáchymovsko, do ústredného tábora v Ostrove nad Ohří. Lekári rozhodli, že je schopný práce v podzemí. Od spoluväzňov získal prezývku Moky, takto ho spomína opakovane aj jeho spoluväzeň Anton Srholec vo svojich spomienkach na väzenie, Svetlo z hĺbín Jáchymovských lágrov. V na strane 98 píše:

"Moky je skúsený baník. Klincom pritlka dosku, po ktorej budeme prechádzať ponad komín. No švacne sa sekerou po prste. Dakedy zdriemnu aj anjeli. Iní pri takejto príležitosti preklínajú všetky nebesá. Moky je umelec. Odhrýzne z prsta odrazenú kožu, z rany sa mu valí krv, prstom ju vášnivo nanáša na bielu stenu. Nakreslí na stenu kríž. Fantastický krvácajúci Kristus namalovaný vlastnou krvou. Kým sa mu postupne zavrie rana, padne ešte trochu farby na zem. Pár črt ako skaly a obraz je hotový. Kahany postavíme oproti stene aby bola osvietená, a žasneme. Moky, ty si svätec. Keby si namiesto fárania študoval umenie, národ by mal umelca. Takto má len umeleckého baníka. Až potom zobral hlinu, prilepil na ranu, obviazal handričkou z donej časti košeľa a dneska máš voľno..." 16. januára 1952 sa pokúsil o útek a keď videl

stát v tridsaťstupňových mrazoch za tres polonahých 3 väzňov v ostrelovacom pásme obkolesujúcom tábor napísala báseň Trafalgar, ktorú sa mu podarilo prepašovať na slobodu. Stalo sa tak cez Jána Maňasa, ktorý po odpykaní trestu 14. januára 1955 sa ocitol na slobode, ktorého ilegálnu činnosť sumou 500,- korún podporila aj moja matka Barbora vtedy Srholcová a cez ňu sa uskutočňovalo spojenie medzi Jánom Manasom a Hieronymom Mokrohajským, cez ňu posielal Mokrohajský príspevky do ilegálnych časopisov. Tiež na kontakt používal brigádnikov, ktorý pracovali v Jáchymove. Kontakt cez Barbaru

stom Korec, Vojtech Krištín, Ján Brichta, Rudolf Dobiáš, Janko Havlík. Mokrohajský bol uvedený spolu s Antonom Srholcom ako autor prvej samizdatovej životnej črty o Jankovi Havlíkovi, Oceľové srdcia. Podľa svedectva Havlíkovho brata, tiež politického väzňa Antona, mal v pláne napísať jeho životopis vo veršoch, ale re rôzne zdravotné príčiny to zostalo len priáním. Tak zostali z jeho pera tri básne o jeho priateľovi a spolutrpiteľovi, ktorému vďačí za dobré postrehy, hĺbku myšlienok a lásku k pravde. Mokrohajský vo väzeniach strávil 15 rokov, pred zlomením ho zachránila pevná nezlomná viera

Za báseň Trafalgar bol vylúčený aj zo všeobecnej amnestie v roku 1960. Táto báseň bola v roku 2005 uverejnená v časopise Kultúra. Počas väzenia prispieval do skautských ilegálnych časopisov Táborák, Bystrina, Perute, ktoré vydával jeho priateľ, spoluväzeň a vrstovník Ján Manas. Poézia mala vplyv aj na jeho neskoršiu výtvarnú tvorbu, najmä v rozvíjaní obrazotvornosti, v poetizácii obrazu a obraznosti v poézii. Tiež na jeho výtvarnú tvorbu malo vplyv očarenie neopakovateľnou krásou prírodných štruktúr zloženia jednotlivých hornín v podzemí vyrazujúcich najfantastickejšie abstraktné obrazové kompozície, aj priestorové objekty. Počas pobytu vo väzení mu zomreli obaja rodičia. S manželkou Máriou, učiteľkou hry na klavír v bratislavskej základnej umeleckej škole vychovali troch synov. V roku 1991 bol rehabilitovaný. Od roku 1969 pracoval ako rozmnožovač a tlačiar v štátnom podniku Doprastav v Bratislave, kde aj žil.

Od roku 1975 sa intenzívnejšie venoval maľbe, hlavne olejom i pastelmi s prevažne s biblickými motívami, ale aj zo slovanskej histórie a zátišia. Vyjadril svoje humanistické cítenie človeka, ktorý prežil svoje životné utrpenie. Tiež sa venoval maľbe na sklo, kreslil aj ceruzkou, uhľom a tušom. Zúčastňoval sa viacerých školení a pracovných sympózií v Senici, Vysokých Tatrách, Vavrišove a inde. Svoje najplodnejšie obdobie výtvarnej tvorby prežil v osemdesiatych rokoch. Pociťoval vnútorné uspokojenie nad možnosťami človeka tvoriť. S priateľom Jozefom Valčekom bol signatárom Charty 77. Jeden zo svojich obrazov daroval Matke Tereze pri zakladaní jej ústavu v Čadci, jej prijatie považuje za svoju najväčšiu odmenu.

Od roku 1982 usporiadal viaceré samostatné výstavy a zúčastnil sa na kolektívnych výstavách v Bratislave a inde. Pri príležitosti jeho životného jubilea sa 11. októbra - 1. novembra 1992 konala autorská výstava jeho diel v Záhorskej galérii v Senici, ktorej vernisáže som sa zúčastnil. Zomrel v roku 2000.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Rudolf Dobiáš: *Volali sme ho Moky, Naše Svedectvo* 6/2012

Rudolf Dobiáš: *Hieronym Mokrohajský, in Triedni nepriatelja IV, Hlbiny, Bratislava* 2013

Anton Havlík: *Lásku nemožno umlčať. Vydavateľstvo Oto Németh, 2004*

Jakub Chovanec a Timotej Cirok, *Príbeh Jána Manasa, Naše Svedectvo* 6/2013

Martin Lacko: *Z novembrového prevratu vyšli víťazne komunisti, rozhovor s bývalým politickým väzňom Martinom Hagarom, Pamäť národa* 4/2013

Anton Srholec: *Svetlo z hĺbín jáchymovských lágrov, VMV Prešov* 1996

Štefan Zajiček: *Hieronym Mokrohajský - obrazy Záhorská galéria Senica* 1992

sk.wikipedia.org/zoznam_slovenských_signatárov_charty Kultúra 2005

Srholcovú trval až do zatknutia, už tretíkrát, Jána Manasa koncom roku 1956. Manas v čase Maďarskej revolúcie schvaľoval revolúciu v Maďarsku a odsúdil krvavý zásad sovietskej armády, po čom zaúradovala štb, odhalila autorov príspevkov a Manas bol začiatkom januára 1957 zatknutý a on a jeho spoločníci boli 26. februára 1957 postavení pred súd a Manas sa vrátil na Jáchymovsko, kde sa znova stretol so známymi spoluväzňami, s trestom 7 rokov odňatia slobody a tri roky straty občianskych práv. Z väzenia sa vrátil v roku 1962 s podlomeným zdravím, rehabilitácie sa nedožil, v roku 1968 38 ročný zomrel. Mokrohajský v Nitre strávil 5 mesiacov a 14. mája 1957 bol presunutý na Příbramsko. Na táboroch Vojna a Bitýz robil lamača aj bagristu. Jeho brat Ján žiadal o udelenie milosti pre neho, ktoré boli odmietané s dôvodom, že sa dopustil závažnej trestnej činnosti a krajský súd je toho názoru, že trvalému polepseniu odsúdeného a k jeho náprave je potreba ďalšieho výkonu trestu (9. júna 1960). Tiež nebol bráný do úvahy prajný posudok rodnej obce Gbelky k žiadosti o podmienené prepustenie vo februári 1960.

Jeho spoluväzňami, okrem iných, boli aj kardinál Ján Chrizo-

v duchovné, tvorivé hodnoty človeka, ktoré získal vďaka náboženskej výchove v rodine v rodných Gbeloch. Osobitne vďaka matke získal silné náboženské cítenie, ktoré mu pomáhalo prekonávať nepriazeň osudu a neskôr ovplyvnilo i jeho maliarsku tvorbu. V rokoch 1962 - 64 bol často trestaný za rôzne priestupky, odmietnutie práce, nedisciplinovanosť, neplnenie pracovnej normy a pod. Po prepustení politických väzňov sa ocitol medzi kriminálnikmi. Tiež musel nosiť na všetkých odovoch po čas výkonu trestu zelenú sužku útekára. Prepustený bol až 20 februára 1964. Nebol mu odpustený ani deň trestu. Po prepustení prišiel k bratovi Jánovi do Bratislavy ale vrátil sa do uránových baní, na Morave, pracoval v dole Rožinka na Morave a v roku 1969 sa po 19. rokoch ťažkej práce v podzemí, v rádioaktívnom prostredí zamestnal v Doprastave ako rozmnožovač, kde sa naučil miešať farby a stal sa z neho výtvarník.

Vo väzení sa stal básnikom, ako výraz duchovnej obrany a nepodajnosti človeka pred tlakom ťažkých vonkajších okolností. Písal básne s tematikou vlastnenstva, slobody, doslova na kolene a na kúskoch papiera sa ich snažil prepašovať von, aby sa zachovali.